

KS. JERZY BIELECKI

„HIPOTEZA POWOŁANIA” U PODSTAW ISTNIENIA I FUNKCJONOWANIA NIŻSZYCH SEMINARIÓW DUCHOWNYCH

Wprowadzenie

W okolicznościowym liście z okazji 50-lecia Niższego Seminarium Duchownego w Częstochowie, kardynał Zenon Grocholewski – prefekt Kongregacji Edukacji Katolickiej wyraził głęboką wdzięczność wszystkim tym, którzy „z ogromnym poświęceniem stawiali czoło problemom natury politycznej, ekonomicznej, pedagogicznej, aby Niższe Seminarium Duchowne w Częstochowie mogło zapewnić alumnom odpowiednie warunki do zdobycia solidnego przygotowania humanistycznego, oraz ułatwić im odpowiedź na Boży głos powołujący do kapłaństwa”¹. O wdzięczności należy pamiętać także w Roku Kapłańskim, aby lepiej zobaczyć troskę tej instytucji o powołania kapłańskie na tle historycznych zawirowań i problemów. W ciągu swej prawie 60-letniej historii Niższe Seminarium Duchowne w Częstochowie przeżywało wiele trudności, a nawet było bliskie likwidacji. Problemy natury politycznej były z pewnością największe, bo dotyczyły nie tylko kwestii istnienia Seminarium, ale także pociągały za sobą trudności natury ekonomicznej i pedagogicznej. Władze komunistyczne dążyły do likwidacji niższych seminariów, dlatego nakładały podatki i utrudniały podjęcie pracy przez nauczycieli. Jednak ciągle znajdowali się ludzie, którzy z odwagą wspierali szkołę będącą w służbie powołań kapłańskich. Dzięki temu Niższe Seminarium Duchowne w Częstochowie przetrwało trudny okres komunistyczny, a po roku 1989 otworzyły się nowe możliwości dla jego funkcjonowania.

Jeśli sięgniemy głębiej, wówczas zauważymy, że historia Niższego Seminarium Duchownego w Częstochowie jest tajemnicą pielęgnacji ziarna powołania rodzącego się już w młodzięcym wieku. Do tej szkoły zgłaszali się chłopcy, którzy w poszukiwaniu czegoś więcej niż daje świat, oddali młodość w ręce wychowawców i nauczycieli. Wdzięczność płynie szczególnie wobec tych wychowawców i nauczycieli, którzy w czasach władzy komunistycznej umieli wykazać wielki patriotyzm i miłość

1 Congregatio De Institutione Catholica (De Seminariis Atque Studiorum Institutis), List Księdza Kardynała Zenona Grocholewskiego, Prefekta Kongregacji Edukacji Katolickiej z okazji jubileuszu 50-lecia działalności Niższego Seminarium Duchownego Archidiecezji Częstochowskiej (29 września 2001 r.) z dnia 3 września 2001 r., w: *Wiadomości Archidiecezji Częstochowskiej* 2001/XI, 22.

do Kościoła. Dzięki ich odwadze i pracy Seminarium „wydało rzesze mądrych i gorliwych kapłanów, którzy w naszych czasach zajmują bardzo odpowiedzialne stanowiska i dobrych katolików świeckich. Chwała jego jest i w tym, że swoim wpływem formacyjnym ogarniało i wciąż ogarnia nie tylko młodzież pochodzącą z diecezji częstochowskiej, ale praktycznie służy całemu Kościołowi w Polsce”².

Jednakże nie brakuje krytycznych głosów pod adresem tej zasłużonej placówki. Niektórzy nawołują do jej przekształcenia, a nawet likwidacji, pomimo że ta szkoła zapewnia stały dopływ kandydatów nie tylko do Wyższego Seminarium Duchownego w Częstochowie, ale również do innych seminariów diecezjalnych oraz zakonnych w Polsce i na świecie. W tej sytuacji Rok Kapłański, który przeżywamy w całym Kościele jest okazją, aby przyjrzeć się współczesnemu nauczaniu Kościoła na ten temat, poczynając od Soboru Watykańskiego II. Jest wyzwaniem, aby zastanowić się nad przyszłością Niższego Seminarium Duchownego Archidiecezji Częstochowskiej.

W związku z tym w niniejszym artykule zostanie najpierw przybliżona nauka Kościoła na temat niższych seminariów. Punktem wyjścia będzie doktryna Soboru Watykańskiego II, ponieważ w niej została określona linia postępowania w tej materii. Trzeba tutaj wskazać na mądrość Kościoła, aby poznać światło, które kieruje tym Kościołem. W dalszej części odwołamy się do dwóch dokumentów Kongregacji Edukacji Katolickiej, które rozwijają naukę Vaticanum II. Z kolei przyjrzymy się recepcji doktryny soborowej oraz zasad podanych przez Rzymską Kongregację w odniesieniu do Niższego Seminarium Duchownego w Częstochowie. Szczególnie ważne są orzeczenia Drugiego Synodu Diecezji Częstochowskiej. Następnie przeanalizujemy proces wchodzenia Niższego Seminarium Duchownego w system oświaty publicznej. W kolejnym punkcie zostanie podjęta próba ukazania obecnego stanu NSD w Częstochowie w świetle mierzenia jakości pracy szkoły w 2005 roku, dokonany przez Kuratorium Oświaty w Katowicach. Wreszcie w oparciu o przeprowadzoną analizę nauczania Kościoła będziemy pytać o przyszłość Niższego Seminarium Duchownego w Częstochowie.

1. Nauka Kościoła w kwestii niższych seminariów duchownych

Wśród ważnych dokumentów Kościoła, które w ostatnim czasie podejmowały kwestię niższych seminariów, jest posynodalna Adhortacja apostolska *Pastores dabo vobis* z 25 marca 1992 roku. Jan Paweł II zauważa, że w różnych częściach świata niższe seminaria „prowadzą swe cenne dzieło wychowawcze, które ma otaczać opieką załóżki powołania kapłańskiego i pobudzać ich rozwój, tak aby alumni mogli je łatwo rozpoznać i potrafili na nie odpowiedzieć”³. Z lektury dokumentu posynodalnego wynika, że potrzeba istnienia niższych seminariów jest przede wszystkim wyrazem długiego doświadczenia Kościoła, które uczy, „iż powołanie kapłańskie często po

2 Słowo Metropolity Częstochowskiego o Niższym Seminarium Duchownym, Niedziela Częstochowska 16(256)/98, I.

3 Jan Paweł II, *Pastores dabo vobis*, 63, w: Adhortacje Ojca Świętego Jana Pawła II, tom II, Kraków.

raz pierwszy objawia się pod koniec okresu dzieciństwa i w pierwszych latach młodości⁷⁴. Kościół uważa, że niekoniecznie dopiero w wieku dojrzałym łaska wzbudza myśl o kapłaństwie i daje znaki boskiego wezwania. Ta łaska musi być rozważnie, ale wyraźnie pielęgnowana. Dlatego „Kościół, działając przez instytucję niższych seminariów, pielęgnuje ziarna powołań zasiane w chłopięcych sercach, stara się je wstępnie rozpoznać i wspomagać ich rozwój”⁷⁵. Stąd też „program wychowawczy niższych seminariów, realizowany stopniowo i w odpowiednim czasie, sprzyja takiej formacji ludzkiej, kulturowej i duchowej, dzięki której młodzieniec może wstąpić do seminarium wyższego odpowiednio i solidnie przygotowany”⁷⁶. Papież odwołuje się w tym względzie do nauki Soboru Watykańskiego II, zawartej w Dekrecie o formacji kapłańskiej *Optatam totius*, uwydatniając cel niższego seminarium: pójść wielkodusznie i z czystym sercem za Chrystusem Odkupicielem⁷.

Według nauki Vaticanum II ten cel ma być realizowany przez specjalną formację religijną alumnów, a zwłaszcza przez odpowiednie kierownictwo duchowe. Dlatego w niższych seminariach, założonych dla pielęgnowania załączków powołania, alumni pod ojcowskim kierownictwem przełożonych, przy odpowiednim współdziałaniu rodziców, „niechaj prowadzą życie odpowiadające wiekowi, mentalności oraz rozwojowi młodzieńców i dostosowane w pełni do zasad zdrowej psychologii; nie powinni też zaniedbywać zdobywania odpowiedniego doświadczenia w sprawach ludzkich oraz kontaktu z własną rodziną”⁸. Wskazując konieczność budzenia i pielęgnowania powołań, akcentuje się konieczność wpływu wychowawczego rodziny na kandydatów do kapłaństwa. Żywy kontakt z rodziną i utrzymanie oddziaływania wychowawczego rodziców oraz pielęgnowanie ducha rodzinnego w niższych seminariach to warunki niezbędne do właściwego i zgodnego z rozwojem psychicznym kształtowania młodego człowieka. Niższe seminarium taki rozwój jest w stanie zapewnić i dlatego Kościół popiera tego typu instytucje.

Potwierdzenie tego stanowiska znajdujemy w Kodeksie Prawa Kanonicznego, wydanym kilkanaście lat po Soborze Watykańskim II. Kodeks podkreśla, że „należy zachować i popierać niższe seminaria lub inne tego typu instytucje, tam gdzie istnieją, w których mianowicie – mając na uwadze wspieranie powołań – wraz z wykształceniem humanistycznym i naukowym, przewidziana jest specjalna formacja religijna. Co więcej, gdzie biskup diecezjalny uzna to za wskazane, powinien doprowadzić do erygowania niższego seminarium lub podobnej instytucji”⁹. Ponadto kodeks podkreśla, że młodzież ucząca się w niższych seminariach powinna otrzymać „taką formację humanistyczną i naukową, jaką w ich kraju otrzymują młodzieńcy zamierzający podjąć studia wyższe”¹⁰.

4 Tamże..

5 Tamże.

6 Tamże.

7 Por. *Optatam totius*, 3, w: Sobór Watykański II, Konstytucje, dekryty, deklaracje, Poznań 2002

8 Tamże.

9 Kodeks Prawa Kanonicznego, kan. 234,1.

10 Tamże, kan.234, 2.

Poza tym fragmentem warto zwrócić uwagę na stwierdzenie, „że postanowienia odnoszące się do wyższych seminariów, o ile odpowiadają naturze niższego seminarium, niech będą również do niego dostosowane”¹¹. Wydaje się, że jednym z ważniejszych postanowień jest kwestia wyboru przełożonych i wychowawców dla seminarium. Dekret soborowy wyraźnie mówi, że przełożeni i profesorowie seminariów „powinni być starannie przygotowani przez gruntowne wykształcenie, odpowiednie doświadczenie pasterskie i szczególne wyrobienie duchowe oraz pedagogiczne... od ich sposobu myślenia i postępowania zależy rezultat formacji alumnów”¹². W odniesieniu do niższych seminariów obecność osób posiadających odpowiednie kwalifikacje ma znaczenie podstawowe. Ważny komentarz do tej zasady odnajdujemy w dokumencie końcowym ogłoszonym po zakończeniu *Międzynarodowego Kongresu Biskupów i Innych Odpowiedzialnych za Powołania Duchowne*, który odbył się w Rzymie w dniach 10-16 maja 1981 roku. Wymienia się tutaj przymioty osoby odpowiedzialnej za towarzyszenie powołaniom. Przełożonym i wychowawcą powinna być:

- osoba umiejająca sercem wolnym od uprzedzeń wysłuchać zwierzeń dzisiejszych młodych;
- osoba, która pomoże kandydatowi przezwyciężyć przeszłość i otworzyć się w świetle Bożym na przyszłość; punkt kulminacyjny tej pomocy znajduje się w sakramencie pojednania;
- osoba zdolna dawać odpowiedzi inspirowane nie przez roztropność ludzką, ale wolą Bożą;
- osoba żyjąca życiem kontemplacyjnym, która wraz z kandydatem weryfikuje w Bogu drogę życia;
- osoba dbająca o gruntowność formacji, aby rozwój osobowości ludzkiej i chrześcijańskiej, poszukiwanie, odkrycie, początki osobistego powołania były dla młodych kolejnymi etapami na niezrównanej drodze wiary;
- osoba umiejająca okazywać pełną nadziei cierpliwość z miłością i radością ufego zawierzenia łasce Bożej¹³.

Drugie ważne postanowienie, które może w pewnym sensie dotyczyć także niższych seminariów, odnosi się do zasad postępowania wobec uczniów. „Z czujną troską, odpowiednio do wieku poszczególnych kandydatów oraz ich postępów, należy badać prawą ich intencję, wolność wyboru, zdatność duchową, moralną, intelektualną, odpowiednie zdrowie fizyczne i psychiczne”¹⁴. Osoba odpowiedzialna za towarzyszenie powołaniu powinna wniknąć w fakty zewnętrzne i poruszenia wewnętrzne, pociągające młodego człowieka ku powołaniu. Chodzi o wyjaśnienie, czy kandydat

11 *Optatam totius*, 3.

12 Tamże, 5.

13 Międzynarodowy Kongres Biskupów i innych odpowiedzialnych za powołania duchowne, *Rozwój duszpasterstwa powołań w Kościołach partykularnych. Doświadczenia przeszłości i plany na przyszłość. Dokument końcowy*. Wydany staraniem kongregacji: Kościołów Wschodnich, Zakonników i Instytutów Świeckich, Ewangelizacji Narodów, Wychowania Katolickiego, Rzym, 10-16 maja 1981 r., Nowa aula Synodu Biskupów w Rzymie, Kraków, 77.

14 *Optatam totius*, 6.

kieruje się prawą intencją, czy też i innego rodzaju pobudkami. Szanując wolność wyboru, trzeba pomóc młodzieży w dojrzałym wyborze powołania i pracować nad tym, aby powołanie dokonywało się na drodze wychowania poprzez głębokie doświadczenie wiary i apostołstwa. Młodzi ludzie, żyjąc w środowisku seminaryjnym, uczą się budować wspólnotę, modlić się i służyć Kościołowi¹⁵. Dla nich niższe seminarium staje drogą do kapłaństwa. Tutaj także widać potrzebę istnienia niższych seminariów duchownych, które ”mają swoją ściśle określoną tożsamość jako miejsce szczególnie odpowiednie do przyjmowania i rozpoznania powołań oraz towarzyszenia im”¹⁶. Kościół popiera działalność tego typu instytucji, chociaż nie brakuje krytyki niższych seminariów.

Czy jednak istnienie niższych seminariów jest usprawiedliwione? W nauczaniu soborowym nie znajdujemy uzasadnienia potrzeby ich istnienia. Pewną próbę odpowiedzi odnajdujemy natomiast we wspomnianym powyżej dokumencie końcowym, wydanym po zakończeniu Międzynarodowego Kongresu Biskupów i Innych Odpowiedzialnych za Powołania Duchowne. Wymienia się w nim kilka argumentów przemawiających za istnieniem niższych seminariów.

Przede wszystkim mówi się o funkcji pomocniczej niższych seminariów wobec wspólnot parafialnych i rodziny. Parafia i rodzina potrzebują pomocy w wychowaniu młodzieży, szczególnie tej, która wykazuje dyspozycje do jakiegoś specjalnego powołania. Według tego dokumentu pomoc w wychowaniu staje się realna, ponieważ niższe seminaria mogą ofiarować swe środowisko i pogodną, młodzieńczą atmosferę braterstwa. W tym środowisku młody człowiek może w sposób wyraźny i klarowny otrzymać propozycję zakorzenienia się w Ewangelii i pogłębienia życia modlitewnego, oraz wdrożenia się w służbę dla Kościoła. Pobyt w niższym seminarium może w ten sposób prowadzić do głębokiej przyjaźni z Chrystusem, przy pełnym poszanowaniu kolejnych etapów wzrostu i dojrzenia. Ponadto propozycja powołania powinna być stale ponawiana i wyraźnie formułowana. Jest to ważne szczególnie w naszych czasach, jako że współczesna rzeczywistość kulturowa i społeczna ciągle podlega przemianom, wyzwając u młodzieży postawę krytyczną i poczucie niepewności. Wreszcie życie we wspólnocie niższego seminarium może stworzyć warunki do osiągnięcia dojrzałości ludzkiej, chrześcijańskiej, społecznej i apostołskiej oraz przemyślenia dotychczasowego spojrzenia na własne powołanie¹⁷.

Uzupełnieniem nauczania soborowego na temat niższych seminariów, zawartego w *Optatam totius*, jest Deklaracja o wychowaniu chrześcijańskim *Gravissimum educationis*. Trzeba pamiętać, że niższe seminarium będąc szkołą, nosi znamiona szkoły katolickiej. Stąd też w prowadzeniu niższego seminarium trzeba mieć na uwadze nie tylko nauczanie soborowe zawarte w Dekrecie o formacji kapłańskiej, ale również w Deklaracji o wychowaniu chrześcijańskim. Szczególną właściwością szkoły katolickiej jest to, że stwarza w społeczności szkolnej atmosferę przenikniętą duchem

15 Międzynarodowy Kongres Biskupów i innych odpowiedzialnych z powołania duchowne..., dz. cyt. 75.

16 Tamże.

17 Por. tamże, 75-76.

wolności i miłości” i tak kształtuje swoich wychowanków, „aby stali się oni przez wzorowe życie jakby zbawczym zaczynem społeczności ludzkiej”¹⁸. Ważny wydaje się szczególnie fragment wspomnianej *Deklaracji* mówiący o nauczycielach w szkole katolickiej. Od nich najbardziej zależy, „aby szkoła katolicka mogła urzeczywistniać swoje zamierzenia i przedsięwzięcia”¹⁹. Niższe seminarium jako szkoła katolicka potrzebuje nauczycieli, którzy posiadają wiedzę tak świecką, jak i religijną, potwierdzoną odpowiednimi tytułami naukowymi, i mają opanowaną sztukę wychowania, odpowiadającą współczesnym osiągnięciom²⁰. Dzięki kompetencjom nauczycieli niższe seminarium jako szkoła katolicka staje się wspólnotą wychowawczą zdolną ukazać obraz życia pełnego – ludzkiego i chrześcijańskiego²¹.

2. Dyrektywy Kongregacji Edukacji Katolickiej

Nauka Soboru Watykańskiego II na temat niższych seminariów została rozwinięta przez Kongregację Edukacji Katolickiej w *Liście do biskupów ordynariuszy* z 23 maja 1968 roku²². Z uwagi na kryzys powołań, który jest zauważalny na różnych płaszczyznach i ujawniający się na całym świecie, kwestia niższych seminariów została tutaj podjęta ze szczególną powagą, ponieważ właśnie w niej dostrzega się pewne niedomaganie lub wręcz kryzys u samego źródła powołań, czyli na etapie poszukiwania powołań i ich pielęgnowania. W tym kryzysie niższe seminaria są punktem najbardziej wrażliwym. Dlatego – jak podkreśla się w dokumencie kongregacji - kwestii niższego seminarium nie można traktować lekkomyślnie, ani też pozostawić jej rozwiązanie przypadkowym przedsięwzięciom, które zaszkodziłyby przyszłości kapłaństwa. Z drugiej strony należy zauważyć, że właśnie na poziomie niższych seminariów widać niedostosowanie do współczesnych form edukacji i przestarzałość tego typu instytucji. W związku z tym dochodzi do krytyki niższych seminariów. Jest ona tak silna i rozpowszechniona, że rezygnuje się z prowadzenia niższych seminariów, lub usiłuje zbudować instytucję nowego typu, zastępującą je²³.

Jakie są przyczyny tego stanu rzeczy? Wśród przyczyn ogólnych wymienia się w *Liście kongregacji* następujące czynniki: ogólna sytuacja wiary; sytuacja środowiska rodzinnego; sytuacja szkolna; psychologia współczesnej młodzieży²⁴.

Pierwszy czynnik, który omawia *List kongregacji*, to wpływ ogólnej sytuacji wiary na powołania. Ten jest zauważalny już na poziomie wieku dziecięcego. Tra-

18 Por. *Gravissimum educationis*, 8 w: Sobór Watykański II, Konstytucje, dekryty, deklaracje, Poznań 2002

19 Tamże.

20 Por. tamże.

21 Por. tamże 1.2.8.

22 Sacré Congrégation pour la Formation Catholique, Lettre circulaire aux Ordinaires des lieux. La question des Petits Séminaires sur les Petits Séminaires, 23 mai 1968, w: *Enchiridion Vaticanum* 3, 397-419.

23 Por. tamże, 397-399.

24 Por. tamże, 399-402.

dycyjnie poszukiwanie powołań odbywało się we wczesnym okresie dzieciństwa. Dokument kongregacji wskazuje, że kandydat do seminarium był nie tyle owocem działania łaski na osobę, nawet jeśli to działanie było rzeczywiste, co owocem środowiska chrześcijańskiego. Czasy się zmieniły i w dzisiejszej rzeczywistości oznaki powołania boskiego są mniej zauważalne niż w przeszłości, a ziarno powołania rozwija się wolniej.

Drugim czynnikiem, wpływającym na powołania, jest z pewnością środowisko rodzinne. W przeszłości najbardziej w tym środowisku ujawniały się oznaki powołania. Można powiedzieć, że to środowisko najdotkliwiej odczuło efekt nowej kondycji życia religijnego. W większości wypadków to środowisko straciło swoją energię i przeważnie jest mniej zamknięte, oraz mniej skierowane na dziecko niż to było w przeszłości. Dziecko kształci się dzisiaj w dużej mierze w środowisku zewnętrznym i bardzo wczesnie ulega jego wpływom. Jeśli środowisko rodzinne zachowało lub odnalazło prawdziwą jakość życia chrześcijańskiego, wówczas powołania ciągle się w nim rozwijają, chociaż nie jest to już sytuacja powszechna. Niekiedy nawet rodzina zaczyna być główną przeszkodą nie tylko w rozpoznaniu i rozwoju powołania, ale także w jego realizacji.

Trzecim czynnikiem istotnym dla kwestii powołań jest sytuacja współczesnej szkoły. Można powiedzieć, że we wszystkich krajach system szkolny zmienił się. Nauczanie jest przeważnie ściślej nadzorowane lub organizowane przez państwo. Z tego powodu wytworzyły się o wiele trudniejsze warunki niż dawniej, aby powołanie mogło się ujawnić. Co więcej, system szkolny jest systemem złożonym, rozciągającym się na dłuższy czas i w konsekwencji przygotowującym przyszłość z dalszej perspektywy. Z tego punktu widzenia można powiedzieć, że stopniowo wszystko się zmieniło w ramach dotąd klasycznej orientacji dzieci ku seminarium. Dzisiaj faktem najbardziej widocznym i absolutnie powszechnym jest zmniejszenie się rekrutacji do seminariów na poziomie wczesnej edukacji dzieci i młodzieży.

Czwartym czynnikiem, który trzeba wziąć pod uwagę, jest nowa psychika współczesnej młodzieży. Na tę psychikę ma wpływ zalew informacji niemożliwych do przyswojenia i potok słów płynących z całego świata. Młodzież uczestniczy w ogólnej tendencji, aby jak najwcześniej dojść do potwierdzenia własnej osobowości. Ponadto ma trudności w podporządkowaniu się ograniczeniom, które są bezwzględnie konieczne i nieuniknione. Stąd też rodzina i opiekunowie napotykają więcej trudności niż dawnej w realizacji roztropnego i skutecznego wykonania swego zadania.

Wszystkie te czynniki wskazują, że trudności niższych seminariów należy widzieć na tle ogólnego kryzysu powołań, który jest zauważalny w całym świecie. Ale oprócz przyczyn natury ogólnej, dokument kongregacji mówi także o tych przyczynach, które są właściwe dla danego kraju, diecezji czy konkretnej placówki wychowawczej. Jeśli chodzi o poszczególne niższe seminaria, to wśród przyczyn utrudniających ich funkcjonowanie należy wymienić: brak wykwalifikowanych nauczycieli, zmniejszenie liczby uczniów, a przede wszystkim nie dosyć wystarczające

przystosowanie instytucji niższych seminariów do współczesnych form kształcenia i wychowania²⁵.

Brak wykwalifikowanych nauczycieli to jedna z głównych trudności niższych seminariów. Niższe seminarium mieści się, jeśli chodzi o nauczanie, na poziomie wspólnym wszystkich młodych w tym samym wieku w danym kraju. Ono musi przekazywać te same wiadomości ogólne, które przekazuje się w każdej analogicznej instytucji szkolnej, aby przygotować do egzaminów, aby wypełnić sumiennie swoją rolę, a szczególnie pozwolić na przeniesienie do innej szkoły uczniom, którzy odkryliby brak powołania. Jak podkreśla *List kongregacji*, niższe seminarium powinno dysponować nauczycielami i środkami, zapewniającymi osiągnięcie zamierzonego celu. Otóż wiele diecezji nie ma odpowiedniej kadry w liczbie wystarczającej dla tej funkcji. Poza tym wymagania w stosunku do nauczycieli są coraz bardziej rygorystyczne.

Drugą wielką bolączką niższych seminariów jest zmniejszenie się liczby uczniów. Może się zdarzyć, że dojdzie ona do poziomu krytycznego, czyli minimum niezbędnego, aby instytucja szkolna mogła wypełniać właściwie swoją funkcję kształcenia. Z chwilą, gdy liczba uczniów staje się zbyt ograniczona i wychowankowie nie są pobudzani przez liczniejsze środowisko, wówczas tworzy się klimat znudzenia i zniechęcenia, który niszczy stopniowo wolę pracy i paraliżuje energię wszystkich, uczniów i nauczycieli. Takie środowisko jest zdolne tylko stracić powołania i niepotrzebnie marnować wysiłki opiekunów i wychowawców. W tej sytuacji – zdaniem kongregacji - trzeba szukać innej formy instytucji lub przynajmniej przegrupowania.

Wreszcie trzeba koniecznie odnotować opóźnienie tej instytucji w jasnym określeniu swoich celów i metod. To tu znajduje się bez wątpienia źródło niezadowolenia i stopniowego zaniedbania, które ograniczają liczbę uczniów. W wielu przypadkach niższe seminarium nie zostało pomyślane jako instytucja samodzielna. Jest ono wyższym seminarium w miniaturze. Ten sam budynek, ten sam przełożony, prawie ten sam tryb życia. W podejściu do niższego seminarium stosuje się takie same, lub podobne metody jak w wyższych seminariach duchownych. W konsekwencji tworzy się klimat, który paraliżuje lub tłumi rozwój duchowy i osobowy. Można również wskazać radykalne oddzielenie od rodziny, które jest przeciwne wszystkim wskazówkom psychologii, rozumu i miłości bliźniego. To wszystko stwarzając nieprzystosowanie skłania do oddalenia i rodzin, i młodych.

Zdaniem kongregacji, wobec kryzysu powołań i powszechnej krytyki niższych seminariów, trzeba odwołać się do nauki Soboru Watykańskiego II. Przede wszystkim analizowany dokument kongregacji przypomina, że Sobór popiera istnienie i działalność niższych seminariów. Ale jeżeli tenże Sobór podtrzymuje zasadność istnienia niższego seminarium, to pod ścisłym warunkiem gruntowego przekształcenia w większości wypadków.

Ponadto, w przeciwieństwie do tego, co powiedziano o wyższym seminarium, trzeba podkreślić elastyczność wskazówek soborowych dotyczących niższych semi-

25 Por. tamże, 403-405.

nariów. Ojcowie Soborowi zdają sobie sprawę z bardzo dużego zróżnicowania sytuacji w jakiej znalazły się niższe seminaria w poszczególnych krajach. Niektóre kraje nigdy nie miały instytucji niższych seminariów, ale jedynie szkoły średnie, gdzie powołania ujawniały się bez jakiegoś specjalnego ukierunkowania w kontekście wychowania chrześcijańskiego. W innych krajach niższe seminarium pozostawało normalnym etapem poprzedzającym wstąpienie do wyższego seminarium. Są także kraje, w których wahano się między jedną i drugą metodą. Dlatego – podkreśla się w *Liście kongregacji* - w odniesieniu do niższych seminariów nie można mówić o instrumencie jednolitym i niezbędnym. Doktryna soborowa bierze również pod uwagę ewolucję, jaka się dokonała i nowe sytuacje, szczególnie w systemie edukacji i wychowania.

List kongregacji akcentuje, że uwaga skierowana przez Sobór Watykański II na niższe seminaria nie wyklucza legalności poszukiwań i różnych eksperymentów pod warunkiem, że będą one nastawione na ten sam cel i podejmą środki, które są do tego dostosowane. Ta linia bierze pod uwagę sytuację już istniejącą w Kościele i nowe warunki, które powinny spowodować stworzenie nowych narzędzi. Takie szerokie spojrzenie prowadzi, zdaniem kongregacji, do trzech dopełniających się rozwiązań w podejściu do niższych seminariów:

- a) normalny, chociaż niekonieczny charakter instytucji przeznaczonej dla młodych, którzy wykazują oznaki lub przyjmują ewentualność powołania;
- b) legalność poszukiwań i różnych eksperymentów, jeżeli okoliczności tego wymagają;
- c) absolutna i pilna konieczność adaptacji do nowych czasów.

Ponadto należy zauważyć, że jeżeli w nauczaniu soborowym uznaje się wyższe seminarium jako niezbędne, to w kwestii istnienia i funkcjonowania niższego seminarium pozostawia się słuszną swobodę. Z pewnością Sobór Watykański II bierze tutaj pod uwagę pluralizm istniejący w Kościele. Jednak nie omieszka postawić specjalnego akcentu na niższe seminarium. Co więcej, uznaje niższe seminarium jako instytucję mającą pełną rację bytu przeznaczoną dla młodych, którzy przejawiają pierwsze oznaki powołania do kapłaństwa. Taka jest zresztą doktryna, którą odnajdujemy na przykład w Przemówieniu Piusa XII z 5 listopada 1957 r. (AAS 49, s. 450). Jednakże ta doktryna powinna być zastosowana pod warunkiem poważnego jej zaktualizowania po linii Adhortacji apostołskiej *Menti nostrae* z 23 września 1950 roku²⁶. Poza tym istnieje zobowiązanie, aby opracować regulamin dostosowany do wieku uczniów i uwzględnić ściślejszy kontakt z rodziną, parafią i grupami młodzieżowymi. W wychowaniu należy zwrócić szczególną uwagę na środki komunikacji

26 Pius XII zwraca szczególną uwagę na fakt, „że wychowankowie seminariów niższych - to chłopcy pozostający poza normalnym otoczeniem rodzinnym. Jest więc rzeczą konieczną, aby sposób ich życia w Seminarium - jak tylko to jest możliwe - zgadzał się z normalnym życiem chłopięcym; stąd wprawdzie bardzo trzeba zabiegać o ich urobienie religijne, ale z uwzględnieniem ich naturalnych zainteresowań i stopnia rozwoju umysłowego: ma się zaś to odbywać w pomieszczeniach obszer-nych i przestronnych, zapewniających spokój i zdrowie”.

społecznej, które powinny być roztropnie wykorzystywane w działalności edukacyjnej. Seminarium musi tworzyć klimat autentycznej wolności wyboru powołania i uczynić możliwym w pełnym pokoju wybór innej drogi. Idąc za nauką Soboru Watykańskiego II, kongregacja podkreśla ważność oryginalnej formacji religijnej, odpowiedniego kierownictwa duchowego w formacji intelektualnej i wychowania, które postawi uczniów niższego seminarium na poziomie młodzieży w ich wieku.

W końcowym fragmencie analizowanego *Listu do biskupów ordynariuszy* Kongregacja Edukacji Katolickiej zarysowała propozycje rozwiązań, które mogą pomóc w sprostaniu wyzwaniom przed jakimi stoją niższe seminaria. Jakże zatem wnioski powinno się wyciągnąć z tej analizy faktów i przypomnienia zasad, wynikających z nauki Soboru Watykańskiego II? Można je sformułować w kilku punktach.

1. Trzeba zapewnić istnienie niższego seminarium, a tam gdzie nie istnieje, należałoby je utworzyć między innymi z uwagi na ważność miejsca, trwałość tradycji, ważność instytucji, bądź też jeśli obecność zasobów ludzkich i finansowych na to pozwalają.

2. Jeżeli w ramach jednej diecezji nie jest możliwe utrzymanie niższego seminarium, wówczas należy szukać rozwiązania w postaci niższego seminarium regionalnego.

3. Podstawowe znaczenie dla rozwoju niższego seminarium ma przekonanie, że ta instytucja powinna być ciągle unowocześniana, szczególnie wtedy, gdy są poważne opóźnienia w wyposażeniu materialnym, szkolnym, dyscyplinarnym i moralnym tych instytucji.

4. Niższe seminarium nie może być pomyślane jako mniej lub bardziej zamknięta instytucja nauki i kształtowania powołań nawet, jeżeli jego organizacja jest unowocześniona, a wyposażenie materialne i naukowe udoskonalone. Niższe seminarium musi być pomyślane jako instytucja wspólnego wysiłku w służbie powołań. Należy też widzieć tę instytucję jako punkt wyjścia, punkt łączności i symbol działania, które dotyczą przyszłości kapłaństwa i życia religijnego w diecezji.

5. Co więcej, niższe seminarium może kształtować się i odgrywać swoją rolę tylko wtedy, jeżeli staje się organem w służbie powołań wpisany w całokształt duszpasterstwa młodzieży szkolnej i akademickiej. Takie duszpasterstwo może być skuteczne tylko wtedy, gdy mobilizuje wszystkie grupy działające w Kościele: np. księża, zakonnicy, laikat; rodziny, Akcja Katolicka.

W *Liście* są jeszcze pytania do biskupów ordynariuszy. Oto kilka z nich: jak we wspólnocie Kościoła wygląda jedność wysiłku w służbie powołań? Jakże jest ogólnie duszpasterstwo młodzieży? Czy posiada ono tę spójność i integralność, które zapewniłyby zdrowe i niezbędne ramy w poszukiwaniu powołań? W jakiej mierze niższe seminarium jest naprawdę punktem wyjścia i połączeniem wszystkich energii, które rozwijają się lub powinny się rozwijać w służbie ziarna zasianego przez Boga w sumieniach?

Kiedy stawia się te pytania i prowadzi analizę dotyczącą niższych seminariów trzeba stale pamiętać, że w przypadku uczniów niższych seminariów mówimy o wie-

ku młodzieńczym, w którym powołanie jest w rzeczywistości bardziej oznaką niż pewną obietnicą²⁷. Ten istotny element w podejściu do niższych seminariów został rozwinięty w nocy Kongregacji Edukacji Katolickiej z 7 czerwca 1976 roku, podpisanej przez prefekta kongregacji G. M. Kard. Garrone²⁸. Z całą ostrością stwierdza się, „że niższe seminarium nie jest po to, aby kształtować powołania pewne – wiek uczniów nie pozwala na to, – lecz aby badać znaki możliwego powołania”²⁹. Ta właśnie zasada pozwala określić jednocześnie warunki przyjęcia i reguły życia w niższym seminarium. W związku z tym do niższego seminarium przyjmuje się uczniów, którzy zakładają formalnie – oni sami i ich rodzina – **hipotezę powołania**³⁰. A więc zasadą istnienia i funkcjonowania niższych seminariów jest przyjęcie hipotezy powołania i badanie znaków możliwego powołania. Jeżeli nie stosuje się tej zasady, to instytucja nie może zdrowo funkcjonować. Wypełnienie tego warunku wymaga dużej delikatności, ale jest niezbędne, aby wspierać i w niczym nie ograniczać wolności wyboru. Jeżeli znaki powołania uważane są za autentyczne, wtedy możliwy staje się pozytywny wybór.

Aby wybór był właściwy i autentyczny, niższe seminarium musi uwydatnić jasno pojęcie kapłaństwa³¹. Uczniowie powinni zobaczyć, na czym polega kapłaństwo i czego ono zasadniczo wymaga. Ta nieustanna obecność idei kapłaństwa nie oznacza w żadnym razie presji lub wykluczenia: prawdziwy wybór jest możliwy tylko wtedy, jeżeli wiemy w stosunku do czego jest on podejmowany. System życia, szczególnie religijnego, który ma zastosowanie w niższych seminariach, powinien umożliwić doświadczenie istotnych warunków kapłaństwa. Możliwe powołanie musi znaleźć w niższym seminarium sposób na poddanie się próbie i na rozeznanie się. Z kolei powołanie fałszywe lub nieistniejące powinno tu znaleźć sposób na wyeliminowanie się.

Seminarium musi zaoferować minimum doświadczeń, poza którymi znaki powołania nie mogą być naprawdę oceniane. Życie seminaryjne powinno być pomyślane w ten sposób, aby uczeń, który nie jest powołany, mógł wcześniej zdać sobie z tego sprawę i odejść bez przymusu. To minimum doświadczenia rozumiane jest przede wszystkim jako jedność z Bogiem i otwarcie się na innych w służbie wspólnego dobra. Stąd w programie niższych seminariów jako reguła musi być uwzględniona modlitwa i Eucharystia³². One nie mogą być zaniedbane lub ograniczone, co mogłoby pozbawić placówkę wychowawczą określonego celu. Wspomniane minimum doświadczenia obejmuje także zasadę współpracy i służby, w których wypróbowuje się zdolność osobistego wyrzeczenia i w których mieści się doświadczenie poświęcenia i wysiłku.

27 Por. Sacré Congrégation pour la Formation Catholique, Lettre circulaire aux Ordinaires des lieux. La question des Petits Séminaires sur les Petits Séminaires, 23 mai 1968, dz.cyt. 398.

28 Sacré Congrégation pour L'Éducation Catholique, Note. L'institution des petits séminaires a propos des petits séminaires, 7 juin 1976, w: *Enchiridion Vaticanum* 5, 2054-2064.

29 Tamże, 2056.

30 Tamże, 2057.

31 Tamże, 2059.

32 Tamże, 2060.

To, czy niższe seminarium pomoże w pozytywnym wyborze, w znacznym stopniu zależy od przełożonych seminarium³³. To na tej podstawie ocenia się zdolność księdza do przynależności do kadry seminarium oraz jedność kadry wybranej i odpowiednio wykwalifikowanej. Dokument kongregacji podkreśla, że wiele niższych seminariów niewłaściwie funkcjonowało lub zakończyło działalność, ponieważ je lekceważono, odmawiając im wyboru wartościowych księży przełożonych, których się domagały bezwzględnie, a których nie chciano im poświęcić.

W *Nocie kongregacji* zwraca się uwagę, że niższe seminarium powinno przewidywać i dopuszczać ewentualność odejścia ucznia w trakcie pobytu³⁴. Jeżeli dopuszcza się obciążenie chłopcami, którzy okazują się niepowołani i jeżeli narzuca się im faktycznie tryb życia przeciwny ich prawdziwemu powołaniu, seminarium nie wypełnia swojego zadania i podąża ku swojej zgubie. Seminarium ponosi w rzeczywistości odpowiedzialność trudną, ale niezbędną, by pomóc w wyborze kierunku życia tym, dla których seminarium nie jest odpowiednie.

Nota kongregacji uwypukla również fakt, że uczniowie niższego seminarium bardziej niż w wyższym seminarium duchownym, pozostają prawnie związani ze swoją rodziną,³⁵ która powinna być głęboko zintegrowana z życiem w seminarium. Trzeba, aby rodzina była przeniknięta tym samym duchem, aby miała jasną świadomość celu, jaki niższe seminarium sobie stawia i nie przeszkadzała ani przez brak – krępując działanie łaski, ani przez nadmiar – wyprzedzając ją. To przewiduje kontakt i regularne spotkania kadry seminaryjnej i rodzin bądź w grupie, bądź indywidualnie, i w miarę możliwości, współpracę w modlitwie. To przewiduje również, w odpowiedniej mierze, obecność uczniów w środowisku domowym.

Wszystkie wyżej wymienione czynniki rzucają światło na wysiłek, troskę i wytrwałość, jakich wymaga instytucja niższych seminariów, ale również wskazują, na jaką łaskę może liczyć i jakie ma prawo być wspieraną i nieustannie wspomaganą przez radę, zaufanie i życzliwość biskupa diecezjalnego.

3. Recepcja nauki Vaticanum II w odniesieniu do Niższego Seminarium Duchownego w Częstochowie

Dwa lata po zakończeniu Soboru Watykańskiego II biskup częstochowski Stefan Bareła w *Liście* z dnia 1 września 1968 roku przedłożył wspólnocie Niższego Seminarium Duchownego w Częstochowie posoborowe wytyczne. Uczynił to w trosce o wysoki poziom oraz autentyczność intelektualnej i duchowej formacji alumnów Niższego Seminarium Duchownego³⁶. Podkreślił, że duch soborowy powinien się wyrazić w Niższym Seminarium „w apostołskiej postawie całej jego społeczności

33 Tamże, 2061.

34 Tamże, 2062.

35 Tamże, 2063.

36 Niższe Seminarium Duchowne w Częstochowie, Posoborowe Wytyczne dla Seminarium Duchownego – Wydział Przygotowawczy w Częstochowie, 1.

oraz w szczególnej trosce o budzenie i pielęgnowanie powołań³⁷. Biskup Stefan Baręła przypomniał, że Sobór Watykański II nałożył na biskupów, kapłanów i wiernych obowiązek troski o powołania duchowne³⁸. Stąd też jako biskup pragnie wypełnić obowiązek i przedstawia założenia dla Niższego Seminarium Duchownego w Częstochowie. Warto w tym miejscu wymienić niektóre z tych wytycznych:³⁹

1. Do niższych seminariów powinni być przyjmowani młodzieńcy ujawniający pierwsze oznaki powołania kapłańskiego, jednak po ukończeniu szkoły podstawowej.

2. Wewnętrzną strukturę seminariów niższych winny cechować bardziej znamienna wzorowej szkoły katolickiej, niż seminarium duchownego przeznaczonego do bezpośredniego przygotowania duchowego i intelektualnego przyszłych kapłanów.

3. Ubieganie się absolwentów niższego seminarium o przyjęcie do seminarium wyższego winno mieć cechy całkowitej dobrowolności, uformowanej na motywach nadprzyrodzonej wiary.

4. Ludzka i chrześcijańska formacja alumnów winna być ujmowana integralnie, a istotnym zadaniem niższego seminarium jest ukształtowanie integralnej osoby i zapoczątkowanie jej uświęcenia.

5. W szczególny sposób alumni będą nabywali cnoty i ducha pokory i posłuszeństwa, gorliwości w modlitwie i nauce, w czystości, dyscyplinie i wolności synów Bożych, nabywając jednocześnie umiejętność ujmowania swego życia w świetle Ewangelii. Dlatego z każdym dniem winni pogłębić gorącą miłość do Chrystusa Eucharystycznego oraz do Najświętszej Maryi Panny.

6. Kształtowanie integralnej osobowości alumnów winno być oparte na zdrowych zasadach współczesnej pedagogiki i psychologii - zarówno w odniesieniu do wyrobienia sprawności intelektualnych, wolitywnych, emocjonalnych, jak i fizycznych.

7. Koniecznym warunkiem duchowego rozwoju alumnów jest właściwa ocena Bożego daru wiary oraz takie jej wykorzystanie, aby stała się ona żywa, obejmująca życie osobiste i pełny zakres obowiązków alumna. W tym celu alumni winni codziennie zaprawiać się do wykonywania świadomych aktów wiary, które teologia określa jako wiara aktualna – *fides exercita* – wiara wyznawana życiem, świadectwem swego życia.

8. Uwzględniając aktualne potrzeby środowiska, alumni winni nabywać cnoty sprawiedliwości i chrześcijańskiej miłości. Przede wszystkim zaprawiać się będą w punktualności, prawdomówności, w wierności w dotrzymywaniu danych obietnic, szczerości oraz współodpowiedzialności za całokształt zadań i życia Seminarium.

9. Dla rozwoju pełnej swej osobowości alumni – pod roztropnym kierownictwem wychowawców, duszpasterzy – będą utrzymywali kontakty z rodziną, ze środowiskiem parafialnym i miejscem pobytu w czasie ferii.

37 Tamże, 4.

38 *Optatam totius*, 3

39 Por. Niższe Seminarium Duchowne w Częstochowie, Posoborowe Wytyczne dla Seminarium Duchownego – Wydział Przygotowawczy w Częstochowie, 2-3.

10. Na rodzicach, rodzeństwie i wszystkich członkach rodziny alumna spoczywa ścisły i wielki obowiązek troski o rozwój łaski powołania swego syna, brata, krewnego. W tym celu dom alumna będzie zawsze w życzliwym kontakcie z Niższym Seminarium, uwzględniając metody wychowawcze w twórczym, nadprzyrodzonym i pełnym miłości do Kościoła dialogu.

11. W całości kształcenia wychowania należy pilnie przestrzegać, aby sfera emocjonalna, a także uczucia religijne były tak kształtowane, aby miały skuteczny wpływ na formowanie postawy religijno-moralnej alumnow.

Ważnym wydarzeniem w historii diecezji częstochowskiej było zwołanie przez biskupa Stefana Barełę II Synodu Diecezji Częstochowskiej⁴⁰. Biskup częstochowski podkreślił, że synody stanowią jedną ze skuteczniejszych form wprowadzenia soborowej odnowy. W diecezji częstochowskiej prace synodalne trwały od roku 1976, a przygotowane uchwały zostały zatwierdzone przez biskupa Stanisława Nowaka, a następnie zamieszczone w dokumencie końcowym: „II Synod Diecezji Częstochowskiej”. Kwestia Niższego Seminarium Duchownego w Częstochowie została podjęta i opisana w V rozdziale tegoż dokumentu, który nosi tytuł „Kapłani w Kościele Częstochowskim”.

W dokumencie przypomniano pozytywną rolę Niższego Seminarium Duchownego w rozwoju powołań kapłańskich. Ponad 30-letnia wówczas działalność instytucji, noszącej nazwę – Seminarium Duchowne – Wydział Przygotowawczy w Częstochowie zaowocowała licznymi powołaniami do życia kapłańskiego i zakonnego. Dlatego Synod zachęcał, by w dalszym ciągu Niższe Seminarium pomagało młodym ludziom w rozpoznaniu ich powołania pod ojcowskim kierownictwem przełożonych i przy współudziale rodziców⁴¹. W kolejnych punktach Synod zwrócił uwagę na program nauczania. Uczniowie mieli realizować program szkoły średniej o profilu humanistycznym. Synod położył szczególny nacisk na odpowiedni zakres formacji religijno-moralnej uczniów seminarium. W tym względzie podkreślono rolę katechezy, życia sakramentalnego, modlitwy, konferencji religijno-wychowawczych, dni skupienia i rekolekcji. Wreszcie postulowano, aby cele i zadania Niższego Seminarium Duchownego były realizowane przy stałej współpracy z Wyższym Seminarium Duchownym oraz z duszpasterzami i katechetami, którzy rozumiejąc potrzebę i uwarunkowania pielęgnowania powołań, będą kierować odpowiednich kandydatów do Seminarium. W duchu Vaticanum II przypomniano, że bardzo ważna jest ścisła współpraca z rodzicami wychowanków. Powinna ona być regularna i w miarę zorganizowana. Utrzymanie bowiem więzi wychowanków z domem rodzinnym i prawdziwie rodzinna atmosfera w samym Seminarium są nieodzowne w ich prawidłowym wychowaniu.

Przyjęte przez II Synod Diecezji Częstochowskiej postanowienia odnoszące się do Niższego Seminarium zostały skonkretyzowane w statucie Niższego Seminarium

40 Zapowiedź zwołania II Synodu Diecezji Częstochowskiej, w: *Drugi Synod Diecezji Częstochowskiej, Chrystus światłem Maryja wzorem*, Częstochowa 1987, 7-9.

41 Tamże, Kapłani w Kościele Częstochowskim 2.3.20, 186; por. *Optatam totius*, 3.

Duchownego w Częstochowie z dnia 17 lutego 1987 roku⁴², podpisanym przez biskupa Stanisława Nowaka. W dokumencie należy odnotować trzy istotne elementy dotyczące tej placówki dydaktyczno-wychowawczej.

Po pierwsze trzeba zwrócić uwagę na zmianę nazwy szkoły. Dotychczas szkoła działała jako Częstochowskie Seminarium Duchowne – Wydział Przygotowawczy. Statut wprowadza nową nazwę: Niższe Seminarium Duchowne w Częstochowie, które jest instytucją dydaktyczno-wychowawczą, a zarazem ośrodkiem pielęgnowania i formacji powołań kapłańskich nakazanym przez powszechne prawo Kościoła (kan. 234 §1 Kodeksu Prawa Kanonicznego)⁴³.

Po drugie, statut określa główny cel Seminarium, którym jest „pielęgnowanie załączków powołania” przy równoczesnym uwzględnieniu procesu nauczania i wychowania właściwego szkole średniej, a także specjalnej formacji religijnej (kan. 234 § 1 KPK). Chodzi o to, aby wychowankowie w sposób wolny mogli rozeznaczyć swoje powołanie i odpowiedzieć na Boży dar, podejmując formację życia kapłańskiego w Wyższym Seminarium Duchownym. Jednakże dla „tych wychowanków, którzy nie wybiorą życia kapłańskiego Seminarium zostanie autentyczną szkołą do pełnego człowieczeństwa, solidnej wiedzy oraz apostołstwa, które uzdolni ich do owocnego włączenia się w działalność Kościoła we własnym ich środowisku”. Cele i zadania Niższego Seminarium Duchownego winny być spełniane przy stałej współpracy z Wyższym Seminarium Duchownym oraz z duszpasterzami i katechetami, którzy rozumiejąc potrzebę i uwarunkowania pielęgnowania powołań, będą kierować odpowiednich kandydatów do Seminarium. W ten sposób Niższe Seminarium Duchowne zostało wpisane w kontekst całości duszpasterstwa⁴⁴.

Po trzecie, statut z 17 lutego 1987 roku wprowadził jeszcze jedną zasadniczą zmianę dotyczącą zarządzania Seminarium. Dotychczas kierownictwo Niższego Seminarium Duchownego należało do rektora Wyższego Seminarium Duchownego Diecezji Częstochowskiej w Krakowie. Należy zaznaczyć, że było to jedynie zwierzchnictwo nominalne, gdyż bezpośrednią władzę w Niższym Seminarium Duchownym sprawowali wicerektorzy, mieszkający w Częstochowie. Ta więź w postaci unii personalnej została rozwiązana, a kierownictwo Niższego Seminarium Duchownego powierzono rektorowi tegoż Seminarium. Od tego czasu Niższe Seminarium miało swój własny zarząd na czele z rektorem, który sprawował urząd „przy wydatnej współpracy zespołu wychowawców i profesorów, stanowiących z nim ścisłą jedność. Nad formacją wewnętrzną w Seminarium czuwa mianowany przez biskupa częstochowskiego ojciec duchowny. Administracja Seminarium pod kierunkiem rektora została powierzona prefektowi Seminarium⁴⁵.

Dzięki zmianie w sposobie zarządzania usunięta została jedna z zasadniczych dolegliwości, na którą cierpiała ta instytucja: z punktu widzenia zarządu Niższe Se-

42 Niższe Seminarium Duchowne w Częstochowie, Statut Niższego Seminarium Duchownego w Częstochowie z dnia 17 lutego 1987 roku.

43 Por. tamże, 1.

44 Por. tamże.

45 Por. tamże, 2.

minarium Duchowne nie było samodzielną instytucją, lecz podporządkowaną Wyższemu Seminarium Duchownemu Diecezji Częstochowskiej w Krakowie. Wraz z mianowaniem własnego zarządu otworzyła się możliwość wpisania instytucji niższych seminariów w ustawodawstwo państwowe, co stanowiło jeden z głównych warunków rozwoju szkoły. Pierwsze zasadnicze umocowanie niższych seminariów w polskim systemie prawnym dokonało się na podstawie art. 20 ustawy z dnia 17 maja 1989 o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej. Wówczas niższe seminaria otrzymały status kościelnej osoby prawnej. Wraz z nadaniem Niższemu Seminarium Duchownemu statusu kościelnej osoby prawnej kończył się dla niego czas niepewności trwający nieprzerwanie od początku jego istnienia. Co prawda od 1981 roku przyznawano szkole uprawnienia szkoły państwowej, ale tylko na 1 rok. Natomiast w roku 1990, w związku z art. 20 ust. 3 wspomnianej ustawy przyznano Niższemu Seminarium Duchownemu „uprawnienia szkoły państwowej na czas określony do dnia 31 sierpnia 1994 roku”⁴⁶. Dalszy etap rozwoju był związany z inną ustawą, tym razem *Ustawą o systemie oświaty* z 7 września 1991 roku (Dz.U. 1996 Nr 67, poz. 329), która dawała możliwości uzyskania praw szkół publicznych przez Niższe Seminarium Duchowne w Częstochowie na czas nieokreślony, a zarazem wymuszała dostosowanie funkcjonowania szkoły do standardów szkolnictwa publicznego.

4. Niższe seminarium w systemie szkolnictwa publicznego

Z nauki Soboru Watykańskiego II, która została rozwinięta i wyjaśniona w dokumentach Kongregacji Edukacji Katolickiej jednoznacznie wynika, że Kościół popiera istnienie i działalność niższych seminariów. Główne elementy nauczania Soboru Watykańskiego II dotyczące niższych seminariów zostały uwzględnione także w dokumencie końcowym II Synodu Częstochowskiego, który docenia „troskę Niższego Seminarium Duchownego w Częstochowie o rozwój powołań kapłańskich”⁴⁷. Jednakże nad nauczaniem Kościoła roztaczało się przekonanie, że instytucja niższych seminariów potrzebuje gruntownego przekształcenia i przystosowania do nowych czasów. Trzeba było nadać nowy kierunek działania i rozwoju tej instytucji. W tej też perspektywie trzeba widzieć wytyczne biskupa Stefana Bareły, który postulował, aby wewnętrzną strukturę niższych seminariów charakteryzowały bardziej znamiona wzorowej szkoły katolickiej, niż seminarium duchownego przeznaczonego do bezpośredniego przygotowania duchowego i intelektualnego przyszłych kapłanów. Zresztą ten postulat jest zgodny z *Notą Kongregacji Edukacji Katolickiej*, aby niższe seminarium nie było wyższym seminarium w miniaturze. Przyjęcie tego postulatu znalazło możliwość urzeczywistnienia w warunkach nowego ustroju politycznego po roku 1989. Szczególne znaczenie dla działalności niższych seminariów stworzyła

46 Ministerstwo Edukacji Narodowej, Pismo do Niższego Seminarium Duchownego w Częstochowie z dnia 16 listopada 1990 roku, Nr GM – 0145-227/90/KBS.

47 *Drugi Synod Diecezji Częstochowskiej. Chrystus Światłem Maryja Wzorem*, dz. cyt., 2.3.20, s. 186.

Ustawa o systemie oświaty z 7 września 1991 roku, która pozwalała na tworzenie szkół prywatnych mających prawa szkół publicznych. Zgodnie bowiem z art. 82 tej ustawy „osoby prawne i fizyczne mogą zakładać szkoły i placówki niepubliczne po uzyskaniu wpisu do ewidencji prowadzonej przez Kuratora Oświaty”⁴⁸.

30 sierpnia 1992 roku Arcybiskup Metropolita Częstochowski Stanisław Nowak skierował pismo do Kuratorium Oświaty w Częstochowie z prośbą „o wpisanie Niższego Seminarium Duchownego w Częstochowie do ewidencji działalności oświatowej prowadzonej przez Kuratora Oświaty w Częstochowie oraz nadanie tej szkole uprawnień szkoły publicznej”⁴⁹. W odpowiedzi na pismo Arcybiskupa Metropolity Częstochowskiego Niższe Seminarium Duchowne jako Liceum Ogólnokształcące zostało wpisane do prowadzonej przez Kuratora Oświaty w Częstochowie ewidencji niepublicznych szkół i placówek działalności oświatowej pod nr KO. I-0145/11/92⁵⁰. Ponadto decyzją Kuratora Oświaty w Częstochowie z dnia 1 września 1992 roku Niższe Seminarium Duchowne w Częstochowie otrzymało prawa szkoły publicznej do odwołania. Należy jednakże pamiętać, że decyzja o przyznaniu uprawnień szkoły publicznej mogła być cofnięta w myśl art. 88 ustawy, jeżeli w trybie nadzoru pedagogicznego zostanie ustalone niespełnienie warunków, o których mowa w art. 7 ust. 3 *Ustawy o systemie oświaty z 7 września 1991 roku*⁵¹. Sankcja cofnięcia uprawnień szkół publicznych wymuszała przeprowadzenie takich reform, aby Niższe Seminarium Duchowne przewyciężyło dotychczasowe niedomagania i mogło się rozwijać na miarę nowych czasów.

W podejściu do regulacji prawnych należy zwrócić uwagę, że Niższe Seminarium Duchowne to nie tylko liceum ogólnokształcące, a także internat. Dlatego, pismem z dnia 26 maja 1997 roku, rektor Niższego Seminarium Duchownego ks. dr Jerzy Bielecki zwrócił się do Kuratorium Oświaty w Częstochowie o wpisanie do rejestru Kuratora Oświaty w Częstochowie internatu seminaryjnego. W uzasadnieniu wniosku podano, że Niższe Seminarium Duchowne funkcjonuje nie tylko jako liceum ogólnokształcące, ale posiada internat, który stanowi integralną część całej instytucji dydaktyczno-wychowawczej. Dlatego wpisanie internatu do rejestru Kuratora Oświaty stanowiłoby prawne odbicie rzeczywistości istniejącej od początku istnienia Niższego Seminarium Duchownego⁵². Decyzją z dnia 4 lipca 1997 roku Kuratorium Oświaty w Częstochowie wprowadziło zmianę w „Zaświadczeniu o wpisie do ewidencji działalności oświatowej z dnia 1 września 1992 roku pod nr KO. III-0145/10/97/WŻ. W punkcie 3 tegoż zaświadczenia wpisano Niższe Seminarium Duchowne jako Li-

48 Ustawa o systemie oświaty z 7 września 1991 roku

49 Arcybiskup Metropolita Częstochowski, Pismo z dn. 30 VIII 1992 r do Kuratorium Oświaty w Częstochowie.

50 Kuratorium Oświaty w Częstochowie, Zaświadczenie o wpisie do ewidencji działalności oświatowej z dnia 16 grudnia 1992 r., nr KO.I-0145/11/92.

51 Warunki, o których tutaj mowa, to realizacja minimum programowego oraz stosowanie zasad klasyfikowania i promowania zgodnie z rozporządzeniami Ministra Edukacji.

52 Niższe Seminarium Duchowne w Częstochowie, Pismo z dnia 26 maja 1997 r. do Kuratorium Oświaty w Częstochowie.

ceum Ogólnokształcące wraz z internatem⁵³. W związku z tym wpisem oraz ogólnie nową sytuacją prawną szkolnictwa w Polsce po roku 1989 należało opracować nowy statut Niższego Seminarium Duchownego Archidiecezji Częstochowskiej, który byłby zgodny z obowiązującym prawem oświatowym. Zgodnie bowiem z art. 84.1. każda szkoła działa na podstawie statutu nadanego przez organ prowadzący, w tym przypadku przez Arcybiskupa Metropolitę Częstochowskiego. Mając na uwadze nauczanie Kościoła na temat niższych seminariów i wszelkie wymagania prawa oświatowego, oraz uwzględniając wspomniany powyżej wpis do rejestru Kuratora Oświaty, ks. dr Jerzy Bielecki – rektor Niższego Seminarium Duchownego opracował nowy statut, który – po podpisaniu przez arcybiskupa Stanisława Nowaka – wszedł w życie 7 grudnia 1998 roku⁵⁴.

We wprowadzeniu do pierwszego rozdziału statutu zastrzega się, że w szkole przewidziana jest specjalna formacja religijna. Taka formacja wynika z faktu, że Niższe Seminarium Duchowne, będąc szkołą katolicką osadzoną w rzeczywistości kościelnej i włączoną w całokształt instytucji państwowych do spraw szkolnictwa, poczuwa się w sposób szczególny do stwarzania klimatu otwartego na powołania kapłańskie. Co więcej, Niższe Seminarium Duchowne jako szkoła katolicka jest ukierunkowane na rozpoznanie i pielęgnowanie ziarna powołań kapłańskich. To wyróżnia instytucję niższego seminarium od innych szkół katolickich i stanowi o jej tożsamości.

Dokument jest obszerny i został podzielony na 8 rozdziałów. W rozdziale pierwszym określono nazwę, podstawy prawne i cel Niższego Seminarium Duchownego. Oto główne zapisy tego rozdziału.

1. Instytucja wychowawczo-dydaktyczna nosi nazwę: Niższe Seminarium Duchowne Archidiecezji Częstochowskiej – Liceum Ogólnokształcące.

2. Niższe Seminarium Duchowne realizuje program dydaktyczno-wychowawczy dla Liceum ogólnokształcącego o profilu humanistycznym i korzysta z programów zatwierdzonych przez Ministerstwo Edukacji Narodowej. Obowiązuje czteroletni cykl kształcenia.

3. Wszyscy uczniowie pobierający naukę w tej szkole mieszkają w internacie, który stanowi integralną część Niższego Seminarium Duchownego.

4. Nadrzędnym celem Niższego Seminarium Duchownego jest przygotowanie uczniów do studiów wyższych, a szczególnie do podjęcia studiów filozoficzno-teologicznych w Wyższym Seminarium Duchownym i aktywne uczestnictwo w życiu Kościoła.

5. Główne cele wychowawcze realizowane przez szkołę:

a) kształtowanie władz umysłowych, zdolności fizycznych i postaw moralnych zgodnie z nauką Kościoła i przy zastosowaniu najbardziej nowoczesnych metod z zakresu psychologii i pedagogiki chrześcijańskiej;

b) doprowadzenie uczniów do autentycznej i dojrzałej wiary katolickiej;

53 Kuratorium Oświaty w Częstochowie, Pismo z dnia 4.07.1997 r. do Rektora Niższego Seminarium Duchownego Archidiecezji Częstochowskiej, nr KO.III – 0145/10/97/WŻ.

54 Niższe Seminarium Duchowne w Częstochowie, Statut Niższego Seminarium Duchownego Archidiecezji Częstochowskiej z 7 grudnia 1998 roku, 1-21.

c) wprowadzenie uczniów w dziedzictwo kultury i życie społeczno - liturgiczne Kościoła;

d) budzenie głębokiego umiłowania ojczystego kraju przez przekazywanie i pielęgnowanie polskich tradycji i kultury;

e) rozwijanie zdolności wydawania sądów opartych na prawdzie oraz kształcenie zmysłu wartości i odpowiedzialności mających na celu formowanie dojrzałej osobowości;

f) wyrobienie u wychowanków kultury współżycia w społeczeństwie.

6. Cele dydaktyczne szkoła realizuje mając na uwadze pełny program państwowej szkoły średniej typu humanistycznego. Poszczególne klasy realizują go w zakresie wszystkich przedmiotów, grup przedmiotów, godzin do dyspozycji wychowawcy lub dyrektora szkoły oraz zajęć fakultatywnych, które szkoła danego typu jest zobowiązana realizować.

7. Ramowy plan nauczania określa tygodniowy minimalny wymiar godzin lekcyjnych poszczególnych przedmiotów, godzin do dyspozycji wychowawcy lub dyrektora szkoły oraz zajęć fakultatywnych, które szkoła danego typu jest zobowiązana realizować.

W drugim rozdziale statutu określono strukturę Niższego Seminarium Duchownego Archidiecezji Częstochowskiej. Wymieniono obowiązki organu prowadzącego, rektora i innych przełożonych Seminarium. W tym rozdziale uwzględniono fakt, że Niższe Seminarium Duchowne jest Liceum Ogólnokształcącym. Dlatego znajdujemy tutaj zapisy dotyczące nauczycieli i uczniów, oraz zasady odnoszące się do rodziców. Oto streszczenie niektórych ważniejszych zapisów w tym rozdziale.

1. Organem prowadzącym Niższe Seminarium Duchowne jest Arcybiskup Metropolita Częstochowski, który między innymi: nadaje statut, mianuje rektora Seminarium i innych księży przełożonych Seminarium, zapewnia środki i warunki niezbędne do pełnej realizacji statutowych zadań Seminarium, czuwa, aby szkoła spełniała warunki wymagane dla prowadzenia niepublicznych szkół i innych placówek oświatowo-wychowawczych.

2. Dla prowadzenia spraw organizacyjnych i administracyjnych, wynikających z zadań i celów szkoły Arcybiskup Metropolita Częstochowski powołuje rektora Seminarium, który wyznacza główne kierunki funkcjonowania szkoły po konsultacji z organem prowadzącym. Ponadto rektor między innymi: kieruje bieżącą działalnością dydaktyczno-wychowawczą; sprawuje nadzór pedagogiczny; przewodniczy pracom Rady Pedagogicznej; reprezentuje Seminarium na zewnątrz; dysponuje środkami określonymi w planie finansowym Seminarium i ponosi odpowiedzialność za ich prawidłowe wykorzystanie; organizuje administracyjną, finansową i gospodarczą obsługę Seminarium.

3. W wypełnianiu swoich obowiązków rektor Seminarium w sposób szczególny korzysta z pomocy innych przełożonych Seminarium: ojca duchownego, księdza prefekta i księdza prokuratora, którzy pod kierownictwem rektora tworzą Zarząd Seminarium.

4. Wszyscy nauczyciele i wychowawcy powinni posiadać kwalifikacje osobiste, które pozwolą się im utożsamiać z profilem wychowawczym szkoły przez przykład życia i pracę dydaktyczno-wychowawczą.

5. Rada Pedagogiczna jest kolegialnym organem Niższego Seminarium Duchownego w zakresie realizacji jej zadań statutowych dotyczących kształcenia, wychowania i opieki.

6. W skład Rady Pedagogicznej wchodzi wszyscy pracownicy pedagogiczni szkoły.

7. Wewnętrzne działanie i prace Rady Pedagogicznej są regulowane regulaminem Rady Pedagogicznej, dołączonym do statutu Seminarium.

8. Do podstawowych zadań i obowiązków ucznia należy rozwijanie ziarna powołania do służby Bożej poprzez modlitwę oraz rzetelną i systematyczną naukę. Szczegółowe normy zachowania uczniów określa regulamin seminaryjny.

9. W Seminarium działa samorząd uczniowski, zwany „Radą Alumnów”.

10. Rada Alumnów może przedstawić przełożonym Seminarium lub Radzie Pedagogicznej wnioski i opinie we wszystkich sprawach Seminarium.

11. Szczególny obowiązek wychowania spoczywa na rodzicach, którzy – jak przypominają nauka Kościoła – są pierwszymi wychowawcami swych dzieci.

12. Seminarium umożliwia stały kontakt ucznia z własną rodziną.

13. Rodzice powinni angażować się w życie szkoły i Kościoła.

W trzecim rozdziale znajdujemy zapisy dotyczące internatu seminaryjnego. Z całą mocą podkreśla się, że cele i zadania, jakie sobie stawia Niższe Seminarium Duchowne wymagają stałej obecności uczniów w Seminarium. Z tej racji szkoła prowadzi internat, który jest integralną częścią Seminarium. Wszyscy uczniowie, którzy pobierają naukę w Seminarium mieszkają w internacie seminaryjnym. Główne zasady funkcjonowania:

1. Internat prowadzi działalność w okresach trwania zajęć dydaktyczno-wychowawczych i zapewnia wychowankom całodzienne wyżywienie, sanitarno-higieniczne warunki zakwaterowania i odpowiednie warunki do nauki.

2. Internat stwarza wychowankom możliwości rozwijania zainteresowań i uzdolnień, uczestnictwa w kulturze, uprawiania sportu i turystyki, przede wszystkim – z uwagi na charakter szkoły – zapewnia opiekę i formację religijną każdego wychowanka.

3. Zakres i czas trwania opieki w internacie ma charakter opieki częściowej, która uzupełnia zadania i funkcje rodziny w czasie pobytu ucznia w Seminarium.

4. Opieka w internacie – w swej istocie – polega na realizacji opracowanego i przyjętego systemu zintegrowanych działań o charakterze edukacyjno-wychowawczym.

Czwarty rozdział statutu mówi o bibliotece w Seminarium, która jest pracownią służącą realizacji potrzeb i zainteresowań uczniów, zadań dydaktyczno-wychowawczych Seminarium, doskonaleniu warsztatu pracy nauczyciela, popularyzowaniu wiedzy pedagogicznej oraz wiedzy o religii i Kościele.

W piątym rozdziale omawia się zasady dotyczące zatrudnienia i zadań pracowników personelu opiekuńczo-gospodarczego. Chodzi tutaj między innymi o prowadzenie kuchni i stołówki seminaryjnej, utrzymanie z pomocą uczniów porządku w klasach, sypialniach i innych miejscach zajmowanych przez wychowanków oraz czuwanie nad bezpieczeństwem Seminarium.

W szóstym rozdziale stwierdza się, że Seminarium pragnie uhonorować każdą osobę, bądź instytucję, które przyczyniły się do podniesienia prestiżu szkoły i rozsławiły Seminarium w kraju i za granicą. Honorowymi członkami Seminarium mogą być osoby, które zasłużyły się wybitnymi osiągnięciami na rzecz Seminarium.

W siódmym rozdziale określa się źródła finansowania działalności dydaktycznej i wychowawczo-opiekuńczej Seminarium oraz podstawy wynagrodzenia pracowników. Jeśli chodzi o źródła funduszy szkolnych, wymienia się tutaj: dotację z Urzędu Miasta i z Kurii Metropolitalnej oraz czesne.

Końcowy rozdział statutu Niższego Seminarium Duchownego podejmuje problem likwidacji Seminarium oraz określa ważność niniejszego statutu. W przypadku likwidacji Niższego Seminarium Duchownego, majątek i dokumenty Seminarium stają się własnością Archidiecezji Częstochowskiej, której zarządcą jest Arcybiskup Metropolita Częstochowski.

Pod zasadami zapisanymi w tym statucie Niższe Seminarium Duchowne funkcjonowało do wprowadzenia reformy struktury szkolnictwa w Polsce. Ustawa z dnia 8 stycznia 1999 roku – Przepisy wprowadzające reformę ustroju szkolnego (Dz. U. Nr 12 z 1999 r. poz. 96 z póź. zm.) wprowadzała 6-letnią szkołę podstawową, 3-letnie gimnazjum i 3-letnią szkołę pogimnazjalną. W oczywisty sposób reforma szkoły objęła także Niższe Seminarium Duchowne, które dotychczas funkcjonowało jako 4-letnie liceum ogólnokształcące na podbudowie programowej szkoły podstawowej. Aby Seminarium mogło dalej funkcjonować, tym razem jako 3 letnie liceum, konieczny był nowy wpis do ewidencji szkół niepublicznych. W związku z tym rektor Niższego Seminarium Duchownego ks. dr Jerzy Bielecki pismem z 29 maja 2002 roku złożył stosowny wniosek, w wyniku czego szkoła wraz internatem została wpisana do ewidencji szkół niepublicznych prowadzonej przez Prezydenta Miasta Częstochowy⁵⁵. Podstawą wniosku był Akt Przekształceniowy Niższego Seminarium Duchownego Archidiecezji Częstochowskiej wydany dnia 28 stycznia 2002 roku przez Arcybiskupa Metropolitę Częstochowskiego. Akt określa, że „z dniem 1 września 2002 roku przekształca się szkołę ponadpodstawową – Niższe Seminarium Duchowne Archidiecezji Częstochowskiej – Liceum Ogólnokształcące w szkołę ponadgimnazjalną – Niższe Seminarium Duchowne – Liceum Ogólnokształcące”⁵⁶. W paragrafie czwartym tegoż aktu jest podane, że organizacja i zasady funkcjonowania Niższego Seminarium Duchownego Archidiecezji Częstochowskiej określa sta-

55 Prezydent Miasta Częstochowy, Zaświadczenie nr Ed. 4320-85/02 o wpisie do ewidencji szkoły niepublicznej prowadzonej przez Prezydenta Miasta Częstochowy z dnia 12 czerwca 2002 roku.

56 Arcybiskup Metropolita Częstochowski, Akt przekształceniowy Niższego Seminarium Duchownego Archidiecezji Częstochowskiej w Częstochowie, ul. Piotrkowska 17, ze szkoły ponadpodstawowej na szkołę ponadgimnazjalną z dnia 28 stycznia 2002 roku.

tut, stanowiący załącznik do tegoż aktu. Nowy statut z 25 maja 2002 roku⁵⁷ w swej strukturze był podobny do dotychczas obowiązującego statutu. Określał nazwę, cel i zadania szkoły oraz osobę prowadzącą szkołę, jak też organy szkoły oraz zakres ich zadań. Główne zasady funkcjonowania szkoły zostały zapisane w rozdziale pierwszym tegoż statutu:

a) Niższe Seminarium Duchowne jest szkołą katolicką, posiadającą własny program wychowawczy i spójny z nim program profilaktyki.

b) Cykl kształcenia w szkole trwa 3 lata i jest realizowany w oparciu o obowiązujące przepisy dotyczące edukacji w szkołach publicznych.

c) Szkoła dostępna jest dla młodzieży męskiej, wyznającej wiarę katolicką, którzy pragną w niej realizować swą edukację i akceptują jej statut. Zasada ta odnosi się w szczególności do młodzieży, która pragnie pielęgnować i rozwijać ziarno powołania kapłańskiego lub zakonnego.

d) Nauczanie i wychowanie realizowane w Niższym Seminarium Duchownym ma na celu pełny rozwój osoby, która prowadzi do wewnętrznej integracji i przygotowuje do podejmowania odpowiedzialnych wyborów dotyczących dalszej edukacji oraz do wyborów życiowych w oparciu o rozpoznane powołanie.

e) Nadzór pedagogiczny nad szkołą, zgodnie z ustawą o systemie oświaty i aktami wykonawczymi wydanymi na jej podstawie, sprawuje Śląski Kurator Oświaty.

f) Nad całokształtem działalności Niższego Seminarium Duchownego opiekę i nadzór sprawuje Arcybiskup Metropolita Częstochowski.

Ponadto w tym dokumencie zaznaczono, że Niższe Seminarium Duchowne jako szkoła niepubliczna spełnia warunki ustawowe przewidziane dla szkół publicznych, a mianowicie:

- realizuje programy nauczania uwzględniające podstawy programowe oraz ramowy plan nauczania,

- stosuje ustalone przez Ministra Edukacji Narodowej zasady oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów oraz przeprowadzania egzaminów,

- prowadzi dokumentację przebiegu nauczania ustaloną dla szkół publicznych,

- zatrudnia nauczycieli przedmiotów obowiązkowych posiadających kwalifikacje określone dla nauczycieli szkół publicznych.

Kolejne rozdziały omawiały zasady organizacji pracy szkoły oraz prawa i obowiązki nauczycieli i uczniów. Ponadto zostały wymienione przypadki, w których uczeń może zostać skreślony z listy uczniów szkoły. W dalszej części dokumentu określono zasady przyjmowania uczniów do Niższego Seminarium Duchownego. Niemniej najbardziej obszerną część statutu stanowiły zasady wewnątrzszkolnego systemu oceniania. Zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 21 marca 2001 r. to szkoła decyduje, jak ocenia osiągnięcia uczniów, co ocenia, kiedy oraz w jaki sposób rejestrowane będą te osiągnięcia. Do decyzji szkoły należy

⁵⁷ Niższe Seminarium Duchowne w Częstochowie, Statut Niższego Seminarium Duchownego Archidiecezji Częstochowskiej, 1-30.

sposób i częstotliwość informowania uczniów i rodziców o postępach w nauce i wychowaniu, a także sposób poprawiania ocen. W związku z tym w statucie Niższego Seminarium Duchownego z dnia 25 maja 2002 roku określa się: ogólne zasady wewnątrzszkolnego systemu oceniania, skalę ocen oraz ramowe kryteria osiągnięć edukacyjnych uczniów, a także zasady oceniania zachowania i zasady klasyfikowania i promowania. Ponieważ wewnątrzszkolny system oceniania (WSO) zawiera przepisy prawa szkolnego stanowiące część statutu szkoły, dlatego każda nowa regulacja w tym zakresie wymaga nowelizacji statutu.

W dniu 15 października 2004 roku wszedł w życie nowy statut⁵⁸ w związku z Rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 7 września 2004 r. w sprawie warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzenia egzaminów i sprawdzianów w szkołach publicznych (Dz. U. Nr 199 z 2004 r., poz. 2046). Jednym z głównych powodów nowelizacji statutu była nowa skala ocen z zachowania. Dotychczas obowiązywała 4-stopniowa skala. Wspomniane Rozporządzenie Ministra wprowadza 6-stopniową. Ocenę z zachowania ustala się według następującej skali: wzorowe, bardzo dobre, dobre, poprawne, nieodpowiednie, naganne. Ponadto w stosunku do poprzedniego statutu, w tym dokumencie znajdują się niewielkie zmiany, uzupełnienia i doprecyzowanie niektórych zapisów, aby przepisy prawa szkolnego były zgodne z prawem oświatowym i służyły poprawie jakości pracy dydaktyczno-wychowawczej. Szczególnie warto zauważyć zapis, który mówi, że w oparciu o własny program wychowawczy Seminarium wspiera wychowawczą rolę rodziny wobec swoich uczniów. W tym kontekście wymienia się jako priorytetowe następujące działania wychowawcze:

- pomaganie uczniom we wszechstronnym rozwoju osobowym w klimacie ewangelicznym,
- ukazywanie uczniom chrześcijańskiej wizji świata, umożliwiającej dojście do syntezy wiary i kultury,
- angażowanie wszystkich nauczycieli oraz rodziców w proces wspierania rozwoju uczniów i dążenie do przyjęcia wspólnej wizji wychowania,
- otwarcie się na międzyszkolną wymianę myśli i doświadczeń,
- podtrzymywanie więzi z absolwentami Seminarium.

Obecnie zasady funkcjonowania Niższego Seminarium Duchownego Archidiecezji Częstochowskiej reguluje statut podpisany przez Arcybiskupa Metropolity Częstochowskiego Stanisława Nowaka w dniu 18 września 2007 roku⁵⁹. Natomiast koncepcja szkoły, jej sposób zarządzania i organizacja pracy, oraz kształcenie, wychowanie i opieka są oceniane przez organ nadzoru pedagogicznego, czyli Kuratorium Oświaty w Katowicach. Jednym z elementów nadzoru pedagogicznego było zewnętrzne mierzenie jakości pracy Niższego Seminarium Duchownego w czerwcu 2005 roku.

58 Niższe Seminarium Duchowne w Częstochowie, Statut Niższego Seminarium Duchownego Archidiecezji Częstochowskiej, 1-31.

59 Niższe Seminarium Duchowne w Częstochowie, Statut Niższego Seminarium Duchownego Archidiecezji Częstochowskiej z 18 września 2007 roku, 1-31.

5. Mierzenie jakości pracy Niższego Seminarium Duchownego w Częstochowie

Na podstawie Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 23 kwietnia 2004 roku w sprawie szczegółowych zasad sprawowania nadzoru pedagogicznego, wykazu stanowisk wymagających kwalifikacji pedagogicznych, kwalifikacji niezbędnych do sprawowania nadzoru pedagogicznego, a także kwalifikacji osób, którym można zlecać przeprowadzenie badań i ekspertyz (Dz. U. Nr 89, poz. 845) przeprowadzono zewnętrzne mierzenie jakości pracy Niższego Seminarium Duchownego w Częstochowie. Mierzenie było realizowane w dniach 13,16,17 czerwca 2005 roku przez mgr Krystynę Maciochę – wizytatora Kuratorium Oświaty w Katowicach – Delegatura w Częstochowie. Po zakończeniu tych czynności 5 sierpnia 2005 roku przekazano do szkoły dokument: *Informacja o jakości pracy Niższego Seminarium Duchownego w Częstochowie*⁶⁰. Dokument ten powstał na podstawie anonimowej ankiety skierowanej do uczniów, nauczycieli i rodziców, oraz na podstawie dokumentacji szkolnej. Wyniki mierzenia jakości obejmują 4 działy funkcjonowania Niższego Seminarium Duchownego. Każdy zaś dział dzieli się na kilka obszarów pracy szkoły i jest oceniany w świetle wyznaczonych standardów. W zależności od stopnia spełnienia przez szkołę ustala się ocenę danego obszaru. Z informacji o jakości pracy Niższego Seminarium Duchownego w Częstochowie wynika, że stopień spełnienia przez szkołę standardów w każdym obszarze – pomimo pewnych braków i niedociągnięć – został ustalony na poziomie wysokim, oznaczonym literą A. W tym miejscu – na podstawie wspomnianego dokumentu - zostanie przedstawione obszernie uzasadnienie tej oceny według działów i obszarów pracy szkoły.

Dział I: Koncepcja pracy Niższego Seminarium Duchownego w Częstochowie⁶¹.

a) Zarządzanie strategiczne

Dokumentacja szkoły pozwala na stwierdzenie, że Niższe Seminarium Duchowne posiada jasno określone cele i kierunki działania oraz program rozwoju nakierowany na wychowanie w duchu katolickim i patriotycznym. Zadania szkoły są planowane, a w procesie planowania uczestniczą organy szkoły, czyli Ksiądz Rektor, Rada Pedagogiczna, Rodzice i Uczniowie. 53% ankietowanych nauczycieli uczestniczy w tworzeniu dokumentów takich jak: statut, program rozwoju szkoły, program profilaktyki, program wychowawczy, wewnętrzny system oceniania, regulaminy m.in. pracy Rady Pedagogicznej. Społeczność szkolna zna, akceptuje i realizuje cele oraz wynikające z nich działania szkoły. Potwierdza to 65% uczniów, 100% nauczycieli oraz 100% ankietowanych rodziców. Szkoła systematycznie ocenia realizację zadań i modyfikuje program rozwoju. Wyniki dokonywanej ewaluacji realizacji zadań uwzględniane są w planowaniu rozwoju szkoły.

60 Kuratorium Oświaty w Katowicach, *Informacja o jakości pracy Niższego Seminarium Duchownego w Częstochowie* dokonana przez Kuratorium Oświaty w Katowicach – Delegatura w Częstochowie, czerwiec 2005, 1.

61 Por. tamże, 4-5.

b) Wewnątrzszkolny system zapewniania jakości

W szkole analizuje się potrzeby i oczekiwania uczniów, rodziców i nauczycieli oraz poziom zaspokojenia tych potrzeb i oczekiwań. Dowodzą tego wyniki przeglądu dokumentacji i przeprowadzone wywiady. Zasady organizacji nadzoru pedagogicznego Księdza Rektora są znane nauczycielom i sprzyjają podnoszeniu jakości pracy szkoły. O podnoszeniu jakości pracy szkoły w wyniku sprawowanego nadzoru pedagogicznego świadczy m.in. liczny udział uczniów w konkursach i zawodach, wzbogacana oferta zajęć pozalekcyjnych, wdrożenie w szkole ustawicznego kształcenia się nauczycieli oraz wyniki przeprowadzanego egzaminu maturalnego. W szkole planuje się, organizuje i przeprowadza mierzenie jakości pracy narzędziami opracowanymi przez Kuratorium Oświaty i przystosowanymi do specyfiki szkoły. Informacje przygotowane zostały w formie raportu i przedstawione Radzie Pedagogicznej i alumnom oraz nadzorowi pedagogicznemu. Potwierdza to dokumentacja szkoły między innymi *Protokolarz Rady Pedagogicznej*.

c) Promocja

Na podstawie wywiadów i analizy dokumentacji stwierdzono, że oferta szkoły uwzględnia oczekiwania edukacyjne kandydatów. Szkoła współpracuje ze środowiskiem lokalnym, dba o kształtowanie pozytywnego wizerunku i upowszechnianie swoich osiągnięć w środowisku. Niższe Seminarium Duchowne posiada kronikę, stronę internetową, gromadzi wycinki prasowe o placówce, organizuje dni otwarte, promuje szkołę bezpośrednio w gimnazjach i parafiach oraz poprzez opracowywane materiały, uczestniczy w targach edukacyjnych, posiada plan imprez i uroczystości szkolnych i środowiskowych. Szkoła systematycznie analizuje i modyfikuje swoje działania promocyjne.

Dział II. Zarządzanie i organizacja Niższego Seminarium Duchownego w Częstochowie⁶²

a) Nauczyciele

Polityka kadrowa jest planowana i realizowana stosownie do zadań i potrzeb szkoły. Dodatkowe kwalifikacje uzyskane przez nauczycieli wynikają z polityki kadrowej realizowanej przez Księdza Rektora. Organizacja pracy nauczycieli służy zapewnieniu wysokiego poziomu jakości ich pracy. Zdaniem 100% ankietowanych nauczycieli, ich kwalifikacje i doświadczenie są wykorzystywane właściwie. W szkole przestrzegane są przepisy dotyczące wymagań kwalifikacyjnych w zatrudnianiu nauczycieli. Przydzielone nauczycielom zajęcia edukacyjne są zgodne z ich wyuczoną specjalnością.

b) Rozwój zawodowy nauczycieli

W Niższym Seminarium Duchownym rozpoznawane są potrzeby szkoły, Rady Pedagogicznej i poszczególnych nauczycieli w zakresie doskonalenia zawodowego.

62 Por. tamże, 5-8.

65% ankietowanych nauczycieli stwierdza, że szkoła rozpoznaje indywidualne potrzeby nauczycieli w zakresie ich rozwoju zawodowego. Zdaniem 65% nauczycieli są oni wspierani w rozwoju zawodowym. Indywidualne plany rozwoju zawodowego nauczycieli i ich doskonalenie zawodowe jest zgodne z programem i planami rozwoju szkoły. Ks. Rektor jako dyrektor szkoły wspiera nauczycieli w podnoszeniu jakości ich pracy poprzez: tworzenie szans równego rozwoju, organizowanie opieki nad początkującymi nauczycielami, nadzorowanie i ocenianie pracy każdego nauczyciela, docenianie sukcesów i eliminację niedociągnięć nauczycieli. Ksiądz Rektor działa zgodnie z przepisami dotyczącymi awansu zawodowego, które znane są nauczycielom. Opracowana w szkole procedura uzyskiwania stopni awansu zawodowego jest zgodna z przepisami i przestrzegana jest przez Księdza Rektora oraz nauczycieli.

c) Warunki działalności Niższego Seminarium Duchownego

Pomieszczenia i wyposażenie dydaktyczne Niższego Seminarium Duchownego umożliwiają realizację zadań statutowych i pozwalają na osiąganie wysokiej jakości pracy. Szkoła posiada pracownię komputerową wyposażoną w nowoczesny sprzęt z całodobowym dostępem do internetu.

Należy podkreślić, że szkoła systematycznie modernizuje swoją bazę i wyposażenie. Dokonuje niezbędnych zakupów środków i pomocy dydaktycznych. W szkole zorganizowana jest biblioteka, która jest dostępna dla nauczycieli i uczniów. Księgozbiór jest systematycznie uzupełniany. Biblioteka szkolna posiada 12.500 woluminów, kasyety VHS i magnetofonowe, płyty CD i DVD, pakiety multimedialne oraz czasopisma katolickie i popularnonaukowe. Biblioteka jest skomputeryzowana i pełni zadania centrum informacji. Alumni i nauczyciele mają dostęp do pomieszczeń, środków dydaktycznych i materiałów zgodnie z potrzebami. 44% uczniów pozytywnie ocenia dostęp do tych pomieszczeń i środków dydaktycznych, 18% chciałoby korzystać częściej z sali informatycznej i gimnastycznej. 94% nauczycieli ma swobodny dostęp do pomieszczeń, urządzeń i materiałów dydaktycznych. Wyposażenie szkoły jest właściwie utrzymane i zabezpieczone. Zdaniem rodziców, pracowników i księdza rektora szkoła dba o estetykę pomieszczeń, o właściwe zabezpieczenie urządzeń i środków dydaktycznych.

d) Zdrowie, higiena i bezpieczeństwo pracy

Obiekty, pomieszczenia i wyposażenie szkoły oraz organizacja zajęć odpowiadają wymogom bezpieczeństwa i higieny pracy. Szkoła posiada regulaminy korzystania z sal i pracowni, a organizacja zajęć uwzględnia wymogi bhp. Na bieżąco są rozpoznawane potencjalne zagrożenia bezpieczeństwa szkoły oraz podejmowane są działania zapewniające prawidłowe pod względem bhp warunki pracy. Zdaniem 100% ankietowanych nauczycieli w szkole przestrzegane są zasady bhp. W czasie pobytu w szkole uczniowie mają zapewnioną odpowiednią opiekę. Zdaniem 100% ankietowanych rodziców alumni mają zapewnioną opiekę w czasie zajęć organizowanych przez szkołę. 77% ankietowanych uczniów czuje się w szkole bezpiecznie. W ciągu

ostatnich trzech lat w szkole wydarzyły się 4 wypadki podczas zajęć sportowych, na korytarzu szkolnym, w drodze na zajęcia.

e) Kierowanie szkołą oraz obieg informacji

Organizacja pracy szkoły jest czytelna, akceptowana przez społeczność szkolną, uwzględnia oczekiwania alumnów, rodziców i nauczycieli. Statut jest zgodny z obowiązującym prawem oświatowym. Wewnętrzne dokumenty jak procedury, regulaminy są zgodne z zapisami statutowymi. Podejmowane uchwały Rady Pedagogicznej są zgodne z prawem oświatowym i zapisami statutowymi. Dokumentacja pedagogiczna jest prowadzona, przechowywana i udostępniana zgodnie z przepisami prawa oświatowego. Organy szkoły w pełni realizują swoje zadania i kompetencje ustawowe.

Niższe Seminarium Duchowne posiada sprawny i skuteczny system pozyskiwania i obiegu informacji. 100% ankietowanych rodziców stwierdza, że docierają do nich informacje, które powinni posiadać o swoim dziecku i szkole. Zdaniem 82% nauczycieli docierają do nich informacje, które powinni posiadać. Wszystkie informacje, które powinni posiadać otrzymuje 73% uczniów. W szkole systematycznie analizuje się skuteczność zarządzania i sprawność organizacyjną. Poprzez ankiety i monitoring dyrektor analizuje skuteczność zarządzania, a wyniki wykorzystuje do doskonalenia zarządzania szkołą poprzez opracowanie wniosków i uwzględnienie ich w programie rozwoju szkoły. W szkole istnieje system gromadzenia, badania i przetwarzania danych statystycznych.

Dział III. Kształcenie w Niższym Seminarium Duchownym w Częstochowie⁶³

a) Programy nauczania

Niższe Seminarium Duchowne posiada szkolny zestaw programów nauczania opracowany zgodnie z przepisami prawa oświatowego. Programy nauczania realizowane w szkole spełniają wymogi określone w przepisach prawa i są dostosowane do możliwości i potrzeb uczniów. Programy opracowane przez nauczycieli spełniają wymogi prawa oświatowego. W szkole dokonywana jest analiza i weryfikacja zestawów programów nauczania. 65% ankietowanych nauczycieli uczestniczyło w analizowaniu szkolnego zestawu programów nauczania w aspekcie uzyskiwanych efektów kształcenia. W ostatnich trzech latach 74% ankietowanych dokonało zmiany programu nauczania swojego przedmiotu.

b) Organizacja procesu kształcenia

Szkolny plan nauczania jest zgodny z ramowym planem nauczania, zapewnia realizację programów nauczania, obowiązkowych zajęć edukacyjnych z uwzględnieniem potrzeb i zainteresowań uczniów. Arkusz organizacji szkoły sporządzony jest zgodnie z przepisami prawa oświatowego. Tygodniowy rozkład zajęć nie w pełni jest zgodny z higieną pracy umysłowej. Szkoła rozpoznaje potrzeby i możliwości edukacyjne uczniów poprzez ankietowanie uczniów, rozmowy prowadzone przez księży

63 Por. tamże, 8-10.

oraz zespoły klasowe nauczycieli. W szkole diagnozuje się możliwości edukacyjne uczniów poprzez badanie umiejętności uczniów rozpoczynających naukę w liceum, próbne egzaminy maturalne w klasach II i III oraz hospitacje.

Szkoła organizuje formy pracy i pomocy dla uczniów mających trudności w nauce poprzez zajęcia wyrównawcze, indywidualne konsultacje, rozpoznawanie przyczyn trudności w nauce, udzielanie porad, kierowanie na badania diagnostyczne. Niższe Seminarium Duchowne organizuje zajęcia rozwijające indywidualne uzdolnienia i zainteresowania alumnów m.in. koła przedmiotowe, zajęcia sportowe, kawiarenka internetowa, chór, gazetka szkolna „Niezwyczajna Szkoła”, koło liturgiczne, artystyczne. 96% ankietowanych uczniów stwierdza, że ma możliwość uczestniczenia w interesujących ich zajęciach pozalekcyjnych. 40% ankietowanych uczniów chętnie uczestniczyłoby w innych zajęciach, gdyby były organizowane przez szkołę. Oferta zajęć pozalekcyjnych mających na celu rozwój zainteresowań i uzdolnień uczniów odpowiada oczekiwaniom 100% ankietowanych rodziców. Organizacja procesu kształcenia jest systematycznie analizowana i oceniana pod kątem wspomagania procesów nauczania i uczenia się, a wyniki tych analiz wykorzystywane są do dalszego planowania działań doskonalących pracę szkoły.

c) Przebieg procesu kształcenia

Treści kształcenia są realizowane zgodnie z przyjętymi planami nauczania. Niższe Seminarium Duchowne posiada określone wymagania edukacyjne z poszczególnych zajęć oraz formy ich sprawdzania i sposoby oceniania, które znane są uczniom i rodzicom. 92% uczniów stwierdza, że z większości przedmiotów zostali zapoznani z wymaganiami nauczycieli na poszczególne stopnie. Na początku roku szkolnego 96% ankietowanych uczniów zostało zapoznaczanych z zasadami oceniania obowiązującymi w liceum. 81% rodziców zostało zapoznaczanych z wymaganiami edukacyjnymi z poszczególnych przedmiotów, a 87% rodziców potwierdza, że zapoznano ich z zasadami oceniania.

Nauczyciele w toku kształcenia wdrażają uczniów do aktywności, samodzielności i odpowiedzialności za własny rozwój, m.in. poprzez tematykę zajęć z wychowawcą, wykorzystywanie treści programu wychowawczego i profilaktyki, poprzez pracę metodą projektu, organizację konkursów. Nauczyciele stosują różnorodne metody, formy i środki nauczania odpowiadające celom kształcenia i potrzebom uczniów, np. aktywizujące metody nauczania, analizę tekstów źródłowych, testy, metodę projektu, pracę z kartą pracy i arkuszem egzaminacyjnym.

Niższe Seminarium Duchowne zapewnia uczniom wymagającym dodatkowego wsparcia pomoc, w tym pomoc psychologiczno-pedagogiczną. Do działań w zakresie pomocy uczniom należy np. prowadzenie zajęć wyrównawczych, zajęć dla uczniów z dysleksją. Nauczyciele uwzględniają w pracy z uczniami treści zawarte w opiniach i orzeczeniach wydanych przez poradnie. W szkole określono wymagania edukacyjne wobec uczniów o specjalnych potrzebach edukacyjnych, dostosowując je do ich indywidualnych możliwości i potrzeb.

d) Efekty kształcenia

Osiągnięcia edukacyjne uczniów są systematycznie diagnozowane i oceniane. Systematycznie dokonywana jest diagnoza osiągnięć uczniów klas pierwszych oraz przeprowadzane są próbne egzaminy maturalne, badania umiejętności z różnych przedmiotów. Wyniki badań wykorzystywane są jako wnioski do dalszej pracy z uczniami, a także do planowania tematyki hospitacji diagnozujących oraz opracowania programu naprawczego.

W szkole przestrzegane są zasady oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów oraz przeprowadzania sprawdzianów lub egzaminów. 67% uczniów stwierdza, że oceniani są zgodnie z obowiązującymi zasadami, 33% nie zawsze. Zdaniem 75% ankietowanych uczniów ocenianie w szkole jest jawne. Przestrzega się procedur przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów. Realizacja programów nauczania zapewnia uczniom spełnianie standardów egzaminacyjnych. W każdym roku szkolnym bada się efekty kształcenia, dokonuje się analizy wyników, a wnioski wykorzystywane są w programie rozwoju szkoły. Uczniowie Niższego Seminarium Duchownego biorą udział i odnoszą sukcesy w konkursach i turniejach. Szkoła promuje osiągnięcia uczniów poprzez prezentację podczas apeli, uroczystości szkolnych, zebrań z rodzicami, dni otwartych, wystawy osiągnięć, publikacje w prasie i informatorach, monografię szkoły, informacje na tablicach szkolnych. Szkoła podejmuje działania zmierzające do uzyskania informacji o losach absolwentów. W okresie ostatnich trzech lat 90% absolwentów liceum podjęło kształcenie na wyższym etapie.

Dział IV. Wychowanie i opieka w Niższym Seminarium Duchownym w Częstochowie⁶⁴

a) Równość szans

Rekrutacja uczniów do szkoły opiera się na zasadach jawności i przejrzystości, a opracowane zasady są przestrzegane. W szkole upowszechniane są prawa ucznia. Uczniowie Niższego Seminarium Duchownego mają możliwość zapoznawania się z ich prawami. Organizacja i warunki kształcenia zapewniają wszystkim uczniom równe szanse uczestnictwa w zajęciach lekcyjnych i pozalekcyjnych. Warunki kształcenia są porównywalne dla wszystkich uczniów. Niższe Seminarium Duchowne zapewnia właściwe warunki rozwoju uczniom o specjalnych potrzebach edukacyjnych. W szkole prowadzone są również zajęcia dla uczniów dyslektycznych, a ponadto dostosowuje się wymagania do indywidualnych możliwości uczniów. Szkoła zapewnia uczniom szczególnie uzdolnionym możliwości rozwoju poprzez organizację kół zainteresowań, przygotowanie uczniów do udziału w olimpiadach, konkursach, turniejach i zawodach sportowych.

Programy nauczania i program wychowawczy, a także działania Niższego Seminarium Duchownego respektują i promują uniwersalne wartości, w tym szacunek dla każdego człowieka i jego godności osobistej, oraz sprawiedliwość. Zdaniem 60% ankietowanych uczniów w szkole nie zdarzają się przypadki niesprawiedliwego trak-

64 Por. tamże, 10-12.

towania, a 65% nie było w szkole poniżanych. Natomiast 100% rodziców nie zauważyło w szkole przejawów uprzedzeń i niesprawiedliwości wobec uczniów.

b) Praca wychowawcza i profilaktyczna szkoły i placówki

Program wychowawczy zbudowany jest w oparciu o przyjęte przez szkołę uniwersalne wartości akceptowane przez rodziców, nauczycieli i uczniów. Opracowany został przez zespół wychowawczy. Jest on spójny z treściami nauczania. Program wychowawczy zna i akceptuje 90% uczniów i 100% rodziców. Program wychowawczy szkoły wspomaga rozwój ucznia w osiągnięciu dojrzałości duchowej, psychicznej, społecznej i fizycznej.

Zadania wychowawcze szkoły realizowane są przy współdziałaniu i współuczestnictwie wszystkich członków społeczności szkolnej. Zadania wychowawcze realizowane są w ramach godzin z wychowawcą, wprowadzanie odpowiednich treści na poszczególnych przedmiotach, udziału uczniów w uroczystościach religijnych, w dniach skupienia, działalności charytatywnej.

W Niższym Seminarium Duchownym określono wymagania w zakresie zachowania i postaw uczniów spójne z programem wychowawczym, które uwzględnione są w procesie oceniania zachowania uczniów. Szkoła diagnozuje frekwencję i monitoruje spełnianie obowiązku przez uczniów. Działania wychowawcze szkoły uwzględniają odpowiednio: wychowanie religijne i patriotyczne, wychowanie do życia w rodzinie, edukację regionalną, promowanie zdrowego stylu życia, zapobieganie patologiom i uzależnieniom, przeciwdziałanie agresji i planowanie przyszłości. Nauczyciele rozpoznają problemy wychowawcze uczniów poprzez wywiady, obserwacje, rozmowy z uczniami i rodzicami. Problemem nierozwiązanym jest brak pedagoga lub psychologa szkolnego i wykwalifikowanych wychowawców w internacie.

W Niższym Seminarium Duchownym panują otwarte, nacechowane wzajemnym szacunkiem, życzliwe stosunki między nauczycielami, uczniami i rodzicami. Relacje w swojej klasie 31% uczniów oceniło na 6, 40%-5, 19%-4, 15%-3, swoje relacje z nauczycielami na 6 oceniło 17%, na 5- 31%, na 4- 33%, na 3- 15%, na 2- 4%. 100% rodziców czuje się równoprawnymi partnerami szkoły, 94% może się dobrze porozumieć z większością nauczycieli. 97% rodziców ocenia jako dobre swoje kontakty z wychowawcą dziecka. 94% ankietowanych nauczycieli określa stosunki w Radzie Pedagogicznej jako otwarte.

Niższe Seminarium Duchowne posiada szkolny program profilaktyki wspomagający proces wychowawczy, zbudowany na podstawie rozpoznania rodzaju i stopnia zagrożeń. Realizacja szkolnego programu profilaktyki skutecznie przeciwdziała powstawaniu patologii i uzależnieniom. Zdaniem większości ankietowanych uczniów w szkole rzadko występują przypadki zachowań negatywnych czy patologicznych. Dokonuje się ewaluacji szkolnych programów wychowania i profilaktyki. W szkole przestrzegane są prawa ucznia, co potwierdza 90% ankietowanych uczniów. Niższe Seminarium Duchowne stwarza też uczniom warunki do samorządnego działania.

c) Praca opiekuńcza szkoły

Nauczyciele – wychowawcy rozpoznają potrzeby w zakresie opieki nad uczniami poprzez obserwację, wywiad, rozmowy z rodzicami oraz analizę dokumentacji. Uczniowie wymagający opieki są objęci wszystkimi dostępnymi w szkole formami opieki. Zdaniem 100% ankietowanych rodziców szkoła zapewnia uczniom realizację potrzeb w zakresie opieki. Zadania opiekuńcze szkoły są planowane i realizowane, a skuteczność działań systematycznie analizowana. Kilku uczniów korzysta z obniżonego czesnego a pięciu osobom udzielono pomocy materialnej.

d) Efekty pracy wychowawczej, profilaktycznej i opiekuńczej szkoły

Program wychowawczy i program profilaktyki zawierają kryteria efektywności działań wychowawczych, profilaktycznych i opiekuńczych. W programie profilaktyki określono kryteria sukcesu podejmowanych działań. Postawy uczniów odpowiadają uniwersalnym wartościom i uznanym powszechnie normom zachowania. Uczniowie oceniają swoje relacje z innymi uczniami: na 6- 21%, 5- 42%, 4- 21%, 3- 8%. Szkoła analizuje wyniki oceniania zachowania. Jest ważne, że działania podejmowane wobec uczniów sprawiających trudności wychowawcze przynoszą efekty. Średnia frekwencja w ostatnich trzech latach wynosiła 88,3%. Efekty pracy wychowawczej, profilaktycznej i opiekuńczej są zbieżne z przyjętymi celami. 94% ankietowanych nauczycieli stwierdza, że są analizowane efekty pracy wychowawczej, profilaktycznej i opiekuńczej i zdaniem 82% są one zbieżne z przyjętymi celami.

6. Perspektywy Niższego Seminarium Duchownego w Częstochowie

Dziękując w imieniu Ojca świętego Jana Pawła II za informację o obchodach 50-lecia istnienia Niższego Seminarium Duchownego Archidiecezji Częstochowskiej arcybiskup Leonardo Sandri napisał, że „prawdziwie opatrnościową była decyzja biskupa Zdzisława Golińskiego o powołaniu do istnienia tej instytucji wychowawczej, która wydała wiele powołań kapłańskich i przygotowała wielu młodych ludzi do chrześcijańskiego życia w świecie”⁶⁵. Istotnie, na przestrzeni kilkudziesięciu lat absolwenci Niższego Seminarium Duchownego podjęli posługę kapłańską nie tylko w archidiecezji częstochowskiej, ale także w innych diecezjach w Polsce i na świecie. Niektórzy z księży pełnią bardzo ważne funkcje w Kościołach lokalnych. Wychowankowie Niższego Seminarium Duchownego pracują na misjach, między innymi w Zambii, Brazylii. Wśród nich są tacy, którzy odkryli w sobie powołanie do życia zakonnego – są w zakonach Paulinów, Paulistów, Franciszkanów czy Salezjanów. Co roku kilku wychowanków tej szkoły przyjmuje sakrament kapłaństwa. Jakby zwieńczeniem tej tendencji jest fakt, że w Roku Kapłańskim 8 absolwentów Niższego Seminarium Duchownego przeżywało radość ze święceń kapłańskich. Szczególna radość panowała w dniu 22 maja 2010 roku w Archikatedrze Częstochowskiej,

65 Segreteria di Stato, List do Ks. Arcybiskupa Stanisława Nowaka z dnia 19 września 2001 r, w: Wiadomości Archidiecezji Częstochowskiej 2001/XI, 22, 25.

gdzie święcenia kapłańskie przyjęło 6 z nich, a mianowicie: dk. Emil Kałuża, dk. Piotr Kamiński, dk. Arkadiusz Makles, dk. Łukasz Mozler, dk. Szymon Stępniań, dk. Kamil Zadrozny. Nowi kapłani są kolejnym potwierdzeniem, że powołanie do istnienia Niższego Seminarium Duchownego było „opatrnościową decyzją”, a wysiłek w przezwyciężeniu wielu historycznych trudności i zaniedbań oraz codzienna praca wychowawcza przynoszą wciąż nowe sukcesy. Wielkie znaczenie ma fakt, że w ostatnich kilkunastu latach Niższe Seminarium Duchowne Archidiecezji Częstochowskiej zostało unowocześnione i dzisiaj jako liceum ogólnokształcące jest wysoko oceniane przez władze oświatowe, co potwierdza omawiany powyżej dokument: *Informacja o jakości pracy Niższego Seminarium Duchownego w Częstochowie*. Z pełnym przekonaniem realizowano też zalecenie Kongregacji Edukacji Katolickiej, aby ta instytucja była unowocześniana, szczególnie wtedy, gdy są poważne opóźnienia w wyposażeniu materialnym, szkolnym, dyscyplinarnym i moralnym tych instytucji. Niższe Seminarium Duchowne w Częstochowie było najbardziej opóźnione w zakresie bazy i wyposażenia materialnego. Konieczne było podjęcie kapitalnego remontu budynku szkolnego, uruchomienie nowych inwestycji i zakup wyposażenia.

W związku z przygotowaniem do jubileuszu 50-lecia szkoły podjęto wiele wysiłków zmierzających do unowocześnienia jej bazy materialnej. W czerwcu 1999 roku zakończono remont budynku w zachodniej części posesji połączony z nadbudową i przeznaczeniem go na kuchnię, refektarz i magazyny żywnościowe, czyli na zaplecze dla internatu seminaryjnego. Wkrótce na podstawie decyzji Prezydenta Miasta Częstochowy z dnia 4 marca 1999 roku rozpoczęto realizację inwestycji pod nazwą „Sala gimnastyczna z zapleczem”. Po 2 latach zrealizowano inwestycję o powierzchni użytkowej 779,8 m² i kubaturze 5264,3 m³. Następnie decyzją z dnia 10 stycznia 2002 roku wydano pozwolenie na użytkowanie sali gimnastycznej z zapleczem⁶⁶. Kolejną ważną inwestycją, zrealizowaną na podstawie pozwolenia nr 1719/VAB II-7353-12/905/01 z dnia 16 października 2001 roku, była przebudowa instalacji gazowej i kotłowni opalanej paliwem stałym na kotłownię gazowo-olejową, co w znacznym stopniu poprawiło warunki bytowe w szkole i internacie.

Z punktu widzenia procesu dydaktycznego bardzo ważnym przedsięwzięciem było oddanie do użytku we wrześniu 2004 roku pracowni informatycznej. Stało się to możliwe dzięki dotacji ze środków organizacji Renovabis. Zakupiono sprzęt i oprogramowanie sieciowe, tj. 17 komputerów firmy Maxdata, monitory, jednostki centralne, klawiatury, myszki, system Windows XP, drukarki laserowe. Skonfigurowaniem sieci z dostępem do internetu zajęła się firma Computer Center. Wkrótce, mając dostęp do internetu, Niższe Seminarium Duchowne Archidiecezji Częstochowskiej przystąpiło do programu „Edukacja z internetem TP - włącz szkołę”.

Obecnie, po modernizacji i rozbudowie budynku szkoły, Niższe Seminarium Duchowne dysponuje nowoczesnymi obiektami dydaktycznymi. Alumni uczą się w przestronnych i jasnych salach lekcyjnych. Nowoczesna sala komputerowa z do-

66 Urząd Miasta Częstochowy, Decyzja nr 15 (sygnatura: UAB.II.7355-7/67/01) z dnia 10 stycznia 2002 roku.

stępem do internetu umożliwia większy kontakt z wiedzą multimedialną. Nowa sala gimnastyczna stwarza możliwości nie tylko swobodnego prowadzenia zajęć z wychowania fizycznego, ale też ze względu na 60-osobową widownię, organizowane są imprezy sportowe, między innymi mecze pomiędzy reprezentantami Seminarium i różnych szkół ponadgimnazjalnych. W roku 2009 odbywały się Mistrzostwa Polski Ministrantów w piłce nożnej halowej. Ponadto sala gimnastyczna na czas uroczystości seminaryjnych staje się salą widowiskową, gdzie uczniowie przedstawiają swoje propozycje teatralne i muzyczne.

Niższe Seminarium Duchowne stwarza warunki do nauki śpiewu, gry na instrumentach muzycznych, takich, jak organy, fortepian, gitara, do wspólnego śpiewania w scholi seminaryjnej, czy zespole muzycznym. W prowadzeniu procesu dydaktycznego ważne miejsce zajmuje biblioteka seminaryjna licząca obecnie ponad 13 tysięcy pozycji książkowych oraz wiele nośników audiowizualnych i płytowych. Godny podkreślenia jest też fakt, że duża część pozycji została zakupiona w ostatnich kilku latach, co świadczy dobrze o aktualności i nowoczesności bibliotecznego zbioru. Ponadto uczniowie mają kontakt z wieloma czasopismami religijnymi i naukowymi, dzięki czemu mogą poszerzać swoją wiedzę ogólną i religijną. W Seminarium znajduje się również nowoczesna sala telewizyjna, umożliwiająca prowadzenie zajęć lekcyjnych i spełniająca funkcje rekreacyjne i kulturalne. Wreszcie dumą Niższego Seminarium Duchownego jest przestronna kaplica, ozdobiona pięknymi witrażami, której wystrój skłania do refleksji i modlitwy, z czego chętnie korzystają seminarzyści. Obok tych najważniejszych miejsc w Seminarium znajdują się: szkolny sklepik, sala redakcyjna gazetki szkolnej i wszystkie pomieszczenia związane z działalnością internatu. Niższe Seminarium dysponuje więc bazą materialną w pełni wystarczającą do rozwoju duchowego, dydaktycznego i kulturalnego uczniów.

W tej sytuacji jest całkowicie uzasadnione przekonanie prefekta Kongregacji Edukacji Katolickiej, który napisał, że „wszystkie te wysiłki, podjęte w poprzednich latach i podejmowane również obecnie, ukazują głębokie przekonanie o potrzebie istnienia Niższego Seminarium Duchownego nie tylko w przeszłości, ale także na progu Trzeciego Tysiąclecia”⁶⁷. Jednocześnie Kardynał Prefekt wyraża nadzieję, iż w świetle dotychczasowej historii Niższe Seminarium Duchowne w Częstochowie „będzie również w przyszłości miejscem uprzywilejowanym budzenia licznych i świętych powołań do kapłaństwa oraz formacji młodzieży ożywionej duchem ewangelicznym i zdolnej do podjęcia ważnych zadań w Kościele i społeczeństwie”⁶⁸. Aby tak się stało, potrzeba wspólnego wysiłku całej archidiecezji częstochowskiej, zaczynając od wypełnienia powierzonych zadań w ramach wspólnoty seminaryjnej. Dotyczy to alumnów, księży wychowawców i nauczycieli.

67 Congregatio De Institutione Catholica (De Seminariis Atque Studiorum Institutis), List Księdza Kardynała Zenona Grocholewskiego, Prefekta Kongregacji Edukacji Katolickiej z okazji jubileuszu 50-lecia działalności Niższego Seminarium Duchownego Archidiecezji Częstochowskiej (29 września 2001 r.) z dnia 3 września 2001 r., w: Wiadomości Archidiecezji Częstochowskiej 2001/XI, 22.

68 Tamże.

Według Prefekta Kongregacji alumni powinni poszukiwać prawdy o sobie i o otaczającym świecie. „W tym poszukiwaniu niech zwracają się o pomoc do Chrystusa, aby był dla nich podporą i umocnieniem w trudzie zdobywania takich cnót jak: wiara, miłość, uczciwość, szlachetność, wielkoduszność”⁶⁹. Księża Wychowawcy powinni żyć w ścisłej jedności ducha i działania między sobą i alumunami, aby tworzyć rodzinę i być wobec alumnów autentycznymi świadkami kapłaństwa służebnego⁷⁰. Wreszcie nauczyciele powinni dbać o wysoki poziom przekazywanej wiedzy, kształtować osobowości alumnów silne i odpowiedzialne oraz budzić w nich wrażliwość na powołanie. Kardynał Prefekt odwołuje się tutaj do nauczania Jana Pawła II, który w *Oroędziu na XXXVIII Światowy Dzień Modlitw o Powołania* z 6 maja 2001 przypomina, że „nauczyciele chrześcijańscy są wezwani do pomagania młodym w odkrywaniu Bożego zamysłu wobec nich, kształtując w nich gotowość – jeśli Bóg ich powoła – do uczynienia z własnego życia daru, przez który włączą się w misję. Dokona się to poprzez kolejne wybory, przygotowujące do ostatecznego «tak», na mocy którego całe ich życie zostanie oddane w służbę ewangelii”⁷¹.

Współpraca nauczycieli, wychowawców, seminarzystów a także ich rodziców jest konieczna, aby Niższe Seminarium Duchowne „coraz bardziej stawało się środowiskiem kształtowania człowieka i promocji wszelkich wartości, które go ubogacają i stanowią o jego osobowej godności”⁷². Realizacja tego życzenia w ciągu ostatnich kilku lat świadczy również o unowocześnieniu szkoły w chrześcijańskim wymiarze. Albowiem w myśli Jana Pawła II „szkoła powinna konkretnie służyć życiu i przygotowywać do życia: to znaczy, że powinna formować, a nie po prostu informować człowieka; powinna przyczyniać się do jego wzrostu; powinna sprawić, aby dojrzał w porządku istnienia” (3 listopada 1979). Niższe Seminarium Duchowne Archidiecezji Częstochowskiej owocnie spełnia te postulaty⁷³. Można powiedzieć, że jest szkołą nowoczesną.

Ale unowocześnione i wysoko oceniane Niższe Seminarium Duchowne staje dzisiaj przed kolejnym wyzwaniem. Zasadniczym obecnie problemem Niższego Seminarium Duchownego w Częstochowie jest mała liczba uczniów. Rok szkolny 2009/2010 rozpoczęło 33 uczniów, w tym 11 z archidiecezji częstochowskiej. To najniższa liczba w niemal 60-letniej historii Niższego Seminarium Duchownego. Znaczący spadek liczby uczniów nastąpił w roku 2007, kiedy to szkołę opuściło 25 maturzystów, a do pierwszej klasy zgłosiło się 12 kandydatów. Jeśli więc na koniec roku szkolnego 2006/2007 szkoła liczyła 67 uczniów, to na rozpoczęcie nowego roku szkolnego 2007/2008 Niższe Seminarium Duchowne liczyło już tylko 53 uczniów. Na koniec zaś roku szkolnego 2007/2008 było sklasyfikowanych 49 uczniów, w tym 17 z terenu archidiecezji częstochowskiej, co ogólnie oznacza 18 uczniów mniej

69 Por. tamże.

70 Por. tamże.

71 Tamże.

72 Segreteria di Stato, List do Ks. Arcybiskupa Stanisława Nowaka z dnia 19 września 2001 r, w: *Wiadomości Archidiecezji Częstochowskiej*, 2001/XI, 22, 25.

73 Por. tamże.

w stosunku do roku poprzedniego, a liczba uczniów z archidiecezji częstochowskiej to mniej niż 1/3 wszystkich uczniów. W roku szkolnym 2008/2009 liczba uczniów wynosiła 42, w tym 15 z terenu archidiecezji częstochowskiej, co ogólnie oznacza 7 uczniów mniej niż w roku ubiegłym, a jeśli chodzi o uczniów z terenu archidiecezji częstochowskiej to było ich obecnie nieco więcej niż 1/3 ogółu uczniów⁷⁴.

Ta krótka analiza pokazuje wielkie zagrożenie dla funkcjonowania Niższego Seminarium Duchownego. Liczba uczniów osiągnęła poziom krytyczny. Jest to w tym momencie zasadniczy fakt, z którego należy wyciągnąć wnioski dotyczące przyszłości tej instytucji. Co robić w tej sytuacji? Dlaczego szkoła, która jest unowocześniona, cierpi na brak uczniów? Dlaczego brakuje kandydatów do instytucji, której ważnym zadaniem jest promocja powołań kapłańskich? Dlaczego maleje w ostatnich latach liczba uczniów, pomimo osiągnięć szkoły i jej promocji? W znacznym stopniu odpowiedź na to pytania znajdujemy we wspomnianym *Liście Kongregacji Edukacji Katolickiej do biskupów ordynariuszy*. Odpowiedź można sprowadzić do dwóch punktów. Po pierwsze należy pamiętać, że niższe seminarium nie może być pomyślane jako mniej lub bardziej zamknięta instytucja nauki i kształtowania powołań, nawet jeżeli jego organizacja jest unowocześniona, a wyposażenie materialne i naukowe udoskonalone. Niższe seminarium musi być pomyślane jako instytucja wspólnego wysiłku w służbie powołań. Należy też widzieć tę instytucję jako punkt wyjścia, centrum i symbol działania, które dotyczy przyszłości kapłaństwa i życia religijnego w archidiecezji.

Można powiedzieć, że Niższe Seminarium Duchowne Archidiecezji Częstochowskiej jest unowocześnione, a wyposażenie materialne i naukowe udoskonalone. Ocena działalności w ostatnim okresie ze strony Kuratorium Oświaty jest pozytywna. Ale z drugiej strony należy stwierdzić, że Niższe Seminarium Duchowne w Częstochowie w żaden sposób nie jest ani punktem wyjścia, ani centrum bądź symbolem działania, które dotyczy przyszłości kapłaństwa i życia religijnego w archidiecezji częstochowskiej. Działalność szkoły jest marginalizowana, a sukcesy w dziedzinie powołań w znacznym stopniu niezauważane. Ponadto część duchowieństwa archidiecezji częstochowskiej jest przeciwna wychowaniu w niższym seminarium i wręcz odradza młodzieży pójście do tej szkoły. Wyniki takiego podejścia można zauważyć w przedstawionej powyżej krótkiej statystyce ostatnich lat, według której znakomitą większość uczniów Seminarium stanowili chłopcy pochodzący z innych diecezji. Natomiast liczba kandydatów z terenu archidiecezji systematycznie zmniejszała się, a obecnie osiągnęła stan krytyczny.

Aby przeciwdziałać zmniejszeniu się liczby uczniów, Niższe Seminarium Duchowne przysyłało do wszystkich parafii archidiecezji plakaty i informacje na temat szkoły oraz organizowano dni otwartych drzwi. Szkoła brała udział w Targach edukacyjnych, a uczniowie reklamowali szkołę w niektórych gimnazjach. Były artykuły i informacje o naborze kandydatów w Tygodniku Katolickim „Niedziela”. Robiono

74 Niższe Seminarium Duchowne w Częstochowie, Pismo Rektora Niższego Seminarium Duchownego do Arcybiskupa Metropolity Częstochowskiego z dnia 1 grudnia 2008 roku.

nagrania z informacjami o Seminarium w „Radio Fiat” i „Radio Jasna Góra”. Nawiązano kontakt z absolwentami Niższego Seminarium Duchownego, a poczynając od roku 1998 są organizowane okolicznościowe zjazdy. Niższe Seminarium Duchowne posiada stronę internetową, dzięki której kandydaci do seminariów oraz ich rodzice, księża i katecheci mogą nawiązać kontakt ze szkołą. Wymienione akcje i działania, podejmowane przez Niższe Seminarium Duchowne w ostatnich kilkunastu latach, z pewnością przyniosły pozytywny rezultat. Warto choćby ukazać wymierny efekt działalności szkoły: w latach 1996-2010 świadectwo dojrzałości uzyskało 312 absolwentów Niższego Seminarium Duchownego. Ale też te działania nie były wystarczająco skuteczne, ponieważ w promocję szkoły nie były zaangażowane inne instytucje i grupy działające w archidiecezji częstochowskiej. Tymczasem duszpasterstwo w zakresie poszukiwania i pobudzania powołań będzie skuteczne wtedy, gdy – jak podkreśla wspomniany dokument Kongregacji Edukacji Katolickiej – mobilizuje wszystkie grupy działające w Kościele. Jan Paweł II widzi tutaj szczególną konieczność, „aby rozpowszechniało się i utrzymało przekonanie, że troska o powołania jest łaską, i odpowiedzialnością powierzoną wszystkim bez wyjątku członkom Kościoła (...) Tylko dzięki takiemu przekonaniu duszpasterstwo powołań ukaże swe oblicze naprawdę kościelne, rozwinię jednolitą działalność, korzystając także ze specjalnych instytucji i odpowiednich środków służących budowaniu wspólnoty i współodpowiedzialności”⁷⁵.

W Adhortacji apostolskiej *Pastores dabo vobis* przypomina się, że w świetle nauki Soboru Watykańskiego II odpowiedzialność za duszpasterstwo powołań kapłańskich spoczywa przede wszystkim na biskupie, który może i powinien korzystać z wielorakiej pomocy. Jednakże w znacznym stopniu powinien poświęcić się osobiście i zadbać o to, aby duszpasterstwo ogólne miało zawsze wymiar powołaniowy, a raczej, żeby wymiar ten stanowił jego integralną, nieodłączną część. Zadaniem biskupa jest wspomaganie i koordynowanie różnych inicjatyw powołaniowych i korzystanie ze specjalnych instytucji takich jak właśnie niższe seminaria. Ale z drugiej strony niższe seminaria, jak podkreśla się we wspomnianej *Nocie kongregacji*, wymagają życzliwości i szczególnej pomocy ze strony biskupa diecezjalnego, gdyż stanowią najbardziej wrażliwy element duszpasterstwa powołaniowego. Dalej w tym względzie idzie prawo oświatowe, z którego wynika, że biskup diecezjalny jako organ prowadzący szkołę zapewnia środki i warunki niezbędne do pełnej realizacji statutowych zadań niższego seminarium oraz czuwa, aby szkoła spełniała warunki wymagane dla prowadzenia niepublicznych szkół i innych placówek oświatowo-wychowawczych. To oznacza zasadniczą odpowiedzialność biskupa za tę instytucję, która jest miejscem pielęgnowania ziarna powołania kapłańskiego.

W duszpasterstwie powołań, a szczególnie w promocji Niższego Seminarium Duchownego niedozowna jest przede wszystkim pomoc kapłanów. Wszyscy księża są odpowiedzialni za budzenie i rozwijanie powołań kapłańskich⁷⁶. Sobór Watykań-

⁷⁵ Jan Paweł II, *Pastores dabo vobis*, 41.

⁷⁶ Por. tamże.

ski II stwierdził, że „do kapłanów, jako wychowawców w wierze, należy troszczyć się osobiście lub przez innych, by każdy z wiernych został doprowadzony w Duchu Świętym do rozwoju swego własnego powołania”⁷⁷. Według Jana Pawła II „najważniejszym i najskuteczniejszym środkiem budzenia powołań jest świadectwo życia kapłanów, ich bezwarunkowe oddanie się owczarni Bożej, ich pełna miłości służba Chrystusowi i jego Kościołowi – służba będąca dźwiganie krzyża, przyjętego z paschalną nadzieją i radością, wreszcie braterska zgoda i gorące pragnienie ewangelizacji”⁷⁸. W odniesieniu do Niższego Seminarium niezwykle ważną rolę do odegrania mają proboszczowie i wikariusze, a szczególnie opiekun ministrantów. To oni mogą w znacznym stopniu zintensyfikować pracę na rzecz powołań w parafiach archidiecezji częstochowskiej. Trzeba ukazywać Niższe Seminarium Duchowne jako jedną z dróg rozeznawania powołania chrześcijańskiego. Parafianie najczęściej nie wiedzą, że istnieje taka szkoła. Dlatego ogłoszenia parafialne są niezastąpionym źródłem informacji o szkole. Ogłoszenie powinno stale przypominać o istnieniu Niższego Seminarium Duchownego. Nie wolno ograniczać się do jednorazowego ogłoszenia. W okresie naboru należy ogłaszać przez kilka tygodni. Potrzebna jest życzliwość, a następnie zachęta księdza, bo młody człowiek jej bardzo potrzebuje.

Bardzo szczególna odpowiedzialność spoczywa na rodzinie chrześcijańskiej, która stanowi „niejako domowy Kościół”. Rodzina jest pierwszym i naturalnym środowiskiem duszpasterstwa powołań, gdyż zawsze stwarzała i nadal stwarza warunki sprzyjające budzeniu się powołań⁷⁹, chociaż dzisiaj jest ona osłabiona i zagrożona. Stąd też należy przywiązywać wielką wagę do duszpasterstwa rodzin, aby rodziny stanowiły „jakby pierwsze seminarium” (*Optatam totius*, 2), w którym dzieci mogłyby od początku uczyć się pobożności, modlitwy i miłości do Kościoła. W ten sposób rodzice mogą „przygotowywać, rozwijać i chronić powołania, które Bóg wzbudza w ich rodzinie”⁸⁰. Harmonijną kontynuacją dzieła rodziny i rodziców może być Niższe Seminarium Duchowne, które stara się ukazać powołanie jako fundamentalną i wpisana w naturę wartość osoby ludzkiej, przy czym szczególny akcent jest położony na powołanie do posługi kapłańskiej. Niższe Seminarium Duchowne należy też widzieć jako instytucję wspomagającą rodzinę w jej funkcji wychowawczej, a niekiedy prawie zastępującą, gdy rodzina ulega konsumizmowi, hedonizmowi i sekularyzacji. Tego rodzaju zjawiska zakłócają i utrudniają realizację Bożego planu. „Czy w takim klimacie mogą się rozwijać ziarna powołania, które Duch Święty zasiewa nieustannie w sercach nowych pokoleń?”⁸¹

W miarę własnych umiejętności i na własny sposób, wielką rolę w duszpasterstwie powołań kapłańskich odgrywają świeccy chrześcijanie, w szczególności kate-

77 *Presbyterorum ordinis*, 6.

78 Jan Paweł II, *Pastores dabo vobis*, 41.

79 Por. Jan Paweł II, Rodzina rozwija i ochrania Boży dar powołania, Orędzie na XXX Światowy Dzień Modlitw o Powołania, w: Orędzia Ojca Świętego Jana Pawła II, t. II, Wydawnictwo św. Stanisława, Kraków 1998, 472.

80 Tamże, 471.

81 Tamże, 472.

checi, nauczyciele, wychowawcy, animatorzy duszpasterstwa młodzieży. Jednakże należy podkreślić, że ich działanie duszpasterskie zależy od zrozumienia własnego powołania. Jeśli właściwie rozumieją oni sens swego powołania i misji w Kościele, wtedy bardziej będą cenili wartość powołania i posłannictwa kapłańskiego, którego nic nie może zastąpić. Bardzo ważną rolę i istotną pomoc odnośnie naboru do Niższego Seminarium Duchownego mogą odegrać katecheci, szczególnie uczący w gimnazjum. Ważne jest, aby podczas katechezy szkolnej często mówić o istnieniu Niższego Seminarium Duchownego, a czasem przeprowadzić katechezę na ten temat. W Kościele potrzebna jest nie tylko katecheza szerząca znajomość słowa Bożego, wiedzę o sakramentach, liturgii i obowiązkach życia chrześcijańskiego. Czasem, szczególnie w pewnych okresach wieku dojrzewania, konieczna jest katecheza ułtwiająca wybór drogi życiowej⁸². Jest rzeczą pewną, że wiele powołań kapłańskich i zakonnych „zrodziło się w czasie dobrze prowadzonej katechezy w okresie dzieciństwa i wczesnej młodości”⁸³.

Chodzi zatem o mobilizację wszystkich osób i grup kościelnych, a wówczas „praca różnorodnych grup i licznych członków Kościoła zaangażowanych w duszpasterstwo powołań będzie tym skuteczniejsza, im bardziej będą się starali, aby wspólnota kościelna, poczynając od parafii, rozumiała, że sprawa powołań kapłańskich nie może być w żadnym wypadku «zlecona» wybranym «pełnomocnikom» (księżom w ogóle, a księżom pracującym w seminarium w szczególności)”⁸⁴. **Dlatego trzeba stale przypominać, że kwestia powołań kapłańskich jest powierzona wszystkim członkom Kościoła, a nie wyłącznie księżom pracującym w seminarium.** Chodzi tutaj o duszpasterstwo powołań, które mobilizuje wszystkie grupy działające w Kościele, a więc biskupów i księży, rodziny, katechetów, grupy i stowarzyszenia kościelne. Tylko takie duszpasterstwo może być skuteczne. W ramach tego duszpasterstwa trzeba widzieć Niższe Seminarium Duchowne. Ono może kształtować się i odgrywać swoją rolę tylko wtedy, jeżeli staje się organem w służbie powołań wpisanym w całość duszpasterstwa młodzieży szkolnej i akademickiej. W poszukiwaniu kandydatów do Niższego Seminarium Duchownego potrzebna jest szeroko rozumiana współpraca w ramach diecezjalnego duszpasterstwa powołań. Jak pamiętamy, taki też był postulat II Synodu Diecezji Częstochowskiej, a mianowicie, że cel i zadania Niższego Seminarium Duchownego powinny być realizowane przy stałej współpracy z duszpasterzami i katechetami, którzy rozumiejąc potrzebę i uwarunkowania pielęgnowania powołań, będą kierować odpowiednich kandydatów do Seminarium. Niestety, doświadczenie ostatnich kilkunastu lat pokazuje, że ten postulat nie został spełniony. W tym kontekście warto przytoczyć raz jeszcze pytania, jakie Kongregacja Edukacji Katolickiej postawiła w *Liście do biskupów ordynariuszy*: jak we wspólnocie Kościoła wygląda jedność wysiłku w służbie powołań? Jakie jest ogólnie

82 Por. Jan Paweł II, *Katecheza – fundament dialogu powołaniowego*, Orędzie na XXVII Światowy Dzień Modlitw o Powołania, w: *Orędzia Ojca Świętego Jana Pawła II*, t. II, Wydawnictwo św. Stanisława, Kraków 1998, 465.

83 Jan Paweł II, *Catechesi tradendae*, 39.

84 Jan Paweł II, *Pastores dabo vobis*, 41.

duszpasterstwo młodzieży? Czy posiada ono tę spójność i integralność, które zapewniłyby zdrowe i niezbędne ramy w poszukiwaniu powołań? W jakiej mierze niższe seminarium jest naprawdę punktem wyjścia i połączeniem wszystkich energii, które promieniają lub powinny promieniować w służbie ziarna zasianego przez Boga w sumieniach?

Zakończenie

Odwołajmy się raz jeszcze do propozycji rozwiązań, które zarysowała Kongregacja Edukacji Katolickiej w *Liście do biskupów ordynariuszy*. Rozwiązania dotyczą kwestii zasadniczej, mianowicie dalszego istnienia Niższego Seminarium Duchownego w Częstochowie. Jaka jest przyszłość tej instytucji, która funkcjonuje w Częstochowie od blisko 60 lat? Zasadnicza odpowiedź ze strony Kongregacji Edukacji Katolickiej mówi, że trzeba zapewnić istnienie niższego seminarium między innymi z uwagi na ważność miejsca, trwałość tradycji, ważność instytucji, bądź też jeśli obecność zasobów ludzkich i finansowych na to pozwalają. Jeżeli przeanalizujemy wszystkie wymienione czynniki, to one niemal jednoznacznie wskazują, że Niższe Seminarium Duchowne Archidiecezji Częstochowskiej powinno kontynuować swoją misję w służbie powołań kapłańskich.

Wśród czynników, które przemawiają za taką perspektywą, należy najpierw podkreślić znaczenie miejsca, w którym szkoła prowadzi swoją działalność. Z pewnością ma swoją wymowę fakt, że Niższe Seminarium Duchowne Archidiecezji Częstochowskiej ma swoją siedzibę w Częstochowie u stóp Jasnej Góry. Nie trzeba szczególnego uzasadnienia, aby podkreślić znaczenie Częstochowy dla całego Kościoła w Polsce. Pobyt młodego człowieka w Częstochowie jest dodatkowym elementem, który sprzyja pielęgnowaniu ziarna powołania.

Drugi ważny czynnik to trwałość tradycji. Przez niespełna 60 lat wypracowano kierunki pracy dydaktycznej i wychowawczo-opiekuńczej. W konsekwencji szkoła może się poszczycić dużą grupą absolwentów, którzy wraz z nauczycielami i wychowawcami Seminarium tworzą bogatą historię. Najbardziej jednak przemawia jako miejsce budzenia powołań kapłańskich. W czasach kryzysu powołań kapłańskich rośnie znaczenie tego typu instytucji. Duszpasterstwo powołań powinno korzystać z tego typu instytucji.

Ważny jest też aspekt ekonomiczny funkcjonowania Niższego Seminarium Duchownego. Jako szkoła posiadająca prawa publiczne korzysta z dotacji z budżetu państwa. W świetle prawa oświatowego dotacje dla szkół niepublicznych o uprawnieniach szkół publicznych przysługują na każdego ucznia w wysokości nie niższej niż kwota przewidziana na jednego ucznia danego typu i rodzaju szkoły w części oświatowej subwencji ogólnej otrzymywanej przez jednostkę samorządu terytorialnego. W tej sytuacji utrzymanie szkoły zależy od ilości uczniów. Jeśli będzie odpowiednia liczba uczniów, wówczas Niższe Seminarium Duchowne nie będzie przeżywać problemów natury ekonomicznej. Nabór uczniów zależy zaś od tego, czy Niższe

Seminarium Duchowne będzie wpisane w całokształt duszpasterstwa powołaniowego w archidiecezji częstochowskiej.

Na koniec jeszcze jeden godny rozważenia aspekt zagadnienia, który wysuwa Kongregacja Edukacji Katolickiej. W obliczu małej liczby uczniów z terenu archidiecezji częstochowskiej i kłopotów z utrzymaniem Niższego Seminarium bardzo ważna wydaje się propozycja, aby szukać rozwiązania w postaci niższego seminarium regionalnego. Jest przecież długą tradycją, że do Niższego Seminarium Duchownego w Częstochowie zgłaszają się kandydaci nie tylko z terenu archidiecezji częstochowskiej, ale także z innych diecezji. Najczęściej kandydaci pochodzą z sąsiednich diecezji, a więc z archidiecezji katowickiej i łódzkiej, oraz z diecezji kieleckiej, opolskiej, radomskiej, sosnowieckiej. Wydaje się, że dotychczasową dobrą praktykę można przenieść na instytucjonalne rozwiązanie w postaci regionalnego niższego seminarium duchownego w Częstochowie.